

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

(тип кваліфікаційної роботи)

Магістр

(освітнійступінь)

на тему «Особливості прояву ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку»

ХАІ.704.760пМ.21О.053.147П46 КР

Виконав: здобувач (ка) б курсу групи №760пМ

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

(код та найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»

(код та найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія»

(найменування)

Стафій А. С.

(прізвище та ініціали здобувача (ки))

Керівник: Научитель О. Д.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: Фролова Є. В.

(прізвище та ініціали)

Харків – 2021

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет Гуманітарно-правовий факультет
Кафедра психології
Рівень вищої освіти другий магістерський
Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
(код і найменування)
Спеціальність 053 «Психологія»
(код і найменування)
Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія
(найменування)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ю. І. Гулій

(підпис) (ініціали та прізвище)

«06» жовтня 2021 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Стафій Анастасія Сергіївна

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Особливості прояву ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку

керівник кваліфікаційної роботи Научитель Олена Давидівна, к.псих.н.,доцент кафедри 704

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Університету №1733-уч від «29» жовтня 2021 року.

2. Термін подання здобувачем кваліфікаційної роботи «10» грудня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи виявити зміни ціннісних орієнтацій підлітків, які відбулися протягом першої чверті XXI ст.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік завдань, які потрібно розв'язати)
1.Провести теоретичний аналіз стану розробки проблеми ціннісних орієнтацій особистості у вітчизняній та зарубіжній літературі. 2. Виявити зміни, які відбулися протягом першої чверті XXI ст. у сенсожиттєвих орієнтацій особистості підліткового віку. 3. Виявити зміни, які відбулися протягом першої чверті XXI ст. у структурі ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку 4. Виявити зміни, які відбулися протягом першої чверті XXI ст. у сформованості ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку.

5. Перелік графічного матеріалу: _____

Рис.16

Табл.12

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	<i>Научитель О.Д. к.псих.н., доцент кафедры 704</i>	11.10. 21	15.10. 21
2	<i>Научитель О.Д. к.псих.н., доцент кафедры 704</i>	18.10. 21	23.10. 21
3	<i>Научитель О.Д. к.псих.н., доцент кафедры 704</i>	15.11. 21	22.11. 21

Нормоконтроль _____ С. В. Кузьміна «10» грудня 2021 р.
(підпис) (ініціали та прізвище)

7. Дата видачі завдання «06» грудня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Затвердження теми, мети та завдань дипломної роботи	06.10.21-07.10. 21	
2.	Складання плану роботи	08.10. 20-10.10. 21	
3.	Аналіз літературних джерел. Написання першого розділу дипломної роботи	11.10. 21-15.10. 21	
4.	Визначення психодіагностичного інструментарію для проведення практичної частини дослідження . Написання другого розділу дипломної роботи.	18.10. 21-23.10. 21	
5.	Проведення практичної частини дослідження.	24.10. 21-07.11. 21	
6.	Статистична обробка отриманих даних.	08.11. 21-12.11. 21	
7.	Написання третього розділу дипломної роботи.	15.11. 21-22.11. 21	
8.	Написання загальних висновків. Оформлення списку використаних літературних джерел, додатку (ків) та змісту.	23.11. 21–24.11. 21	
9.	Передзахист.	25.11.2021	
10.	Внесення коректив до тесту дипломної роботи.	26.11. 21-03.12. 21	
11.	Оформлення та підписання відповідної документації.	06.12. 20-08.12. 20	
12.	Підготовка електронної презентації та тексту доповіді.	08.12. 21-09.12. 21	
13.	Строк подання студентом роботи на кафедру.	10 .12. 21	
14.	Захист.	13-14.12. 21	

Здобувач

_____ (підпис)

Стафій А. С.

_____ (ініціали та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

Научитель О. Д.

_____ (ініціали та прізвище)

Реферат

Дипломна робота. 62 с., 12 табл., 16 рис., 40 джерел.

Ключові слова: ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ, ЦІННІСТЬ, ОСОБИСТІТЬ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ, ТЕРМІНАЛЬНІ ЦІННОСТІ, ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ.

Об'єкт дослідження – ціннісні орієнтації підлітка. Предмет дослідження – прояв ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку. Мета роботи – виявити зміни ціннісних орієнтацій підлітка, які відбулися протягом першої чверті ХХІ ст. Методи дослідження – теоретичний аналіз наукових джерел, метод тестування, метод математично - статистичної обробки даних. Висновки: Особистості підліткового віку в 20 роках ХХІ сторіччя сприймають своє життя менш емоційно насиченим ніж їх однолітки, які росли на початку ХХІ сторіччя. Їм характерно збільшення рівня задоволеності самореалізації, хоча, сьогоднішні учні ще знаходяться на етапі формування стійкого уявлення щодо своєї самореалізації. Разом з тим, їх однолітки з групи №2 взагалі були незадоволені самореалізацією. Відбулось збільшення готовності підлітків брати на себе обов'язок за своє життя та нести за нього відповідальність. Зміни відбулися у структурі ціннісних орієнтацій. Сучасні підлітки в якості «ядра» термінальних цінностей обирають «Активне діяльне життя» та «Життєва мудрість», а засобом їх досяжності для них є «Відповідальність». У однолітків на початку ХХІ ст. структура ціннісних орієнтацій була іншою, а саме, «ядро» термінальних цінностей: «Матеріально забезпечене життя», «Наявність вірних друзів» та інструментальної «Життєрадісність». Для сучасних підлітків найменш вагомим, як ціннісним засобом є «Ефективність в справах».

Abstract

Diploma thesis 62 pages, 12 tables, 16 pictures, 40 sources.

Key words: VALUE ORIENTATIONS, VALUES, ADOLESCENCE OF ADOLESCENCE, TERMINAL VALUES, INSTRUMENTAL VALUES.

The object of research is the value orientations of a teenager. The subject of research is the manifestation of the value orientations of the adolescent personality. The purpose of the work is to identify changes in the value orientations of adolescents that occurred during the first quarter of the XXI century. Research methods - theoretical analysis of scientific sources, testing method, method of mathematical - statistical data processing. Conclusions: Adolescents in the 20s of the XXI century perceive their lives less emotionally than their peers who grew up in the early XXI century. They are characterized by an increase in the level of satisfaction with self-realization, although today's students are still at the stage of forming a stable idea of their self-realization. At the same time, their peers from group №2 were generally dissatisfied with self-realization. There has been an increase in adolescents' willingness to take responsibility for their lives and take responsibility for them. Changes have taken place in the structure of value orientations. Modern adolescents choose "Active Life" and "Life Wisdom" as the "core" of terminal values, and the means of their achievement for them is

"Responsibility". Peers in the early XXI century. the structure of value orientations was different, namely, the "core" of terminal values: "Materially secure life", "The presence of faithful friends" and instrumental "Cheerfulness". For modern adolescents, the least important as a value tool is "Efficiency in business".

Реферат

Дипломная работа 62 с., 12 табл., 16 рис., 40 источника.

Ключевые слова: ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ, ЦЕННОСТЬ, ЛИЧНОСТЬ ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА, ТЕРМИНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ, ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ.

Объект исследования – ценностные ориентации подростка. Предмет исследования – проявление ценностных ориентаций личности подросткового возраста. Цель работы – выявить изменения ценностных ориентаций подростка, которые произошли в течение первой четверти XXI ст. Методы исследования – теоретический анализ научных источников, метод тестирования, метод математически – статистической обработки данных. Выводы: Личности подросткового возраста в 20 годах XXI столетия воспринимают свою жизнь менее эмоционально насыщенной, чем их сверстники, росшие в начале XXI столетия. Им характерно увеличение уровня удовлетворенности самореализации, хотя сегодняшние ученики еще находятся на этапе формирования устойчивого представления о своей самореализации. Вместе с тем их сверстники из группы №2 вообще были недовольны самореализацией. Состоялось увеличение готовности подростков брать на себя долг за свою жизнь и нести за него ответственность. Изменения произошли в структуре ценностных ориентаций. Современные подростки в качестве "ядра" терминальных ценностей выбирают "Активную деятельную жизнь" и "Жизненная мудрость", а средством их достигаемости для них является "Ответственность". У сверстников в начале XXI ст. структура ценностных ориентаций была другой, а именно, «ядро» терминальных ценностей: «материально обеспеченная жизнь», «наличие верных друзей» и инструментальной «жизнерадостности». Для современных подростков наименее значимым, как ценностным средством является «Эффективность в делах».

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ РАЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ У ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	5
1.1 Поняття «ціннісні орієнтації» та підходи до їх вивчення	5
1.2 Результати емпіричних досліджень проблеми ціннісних орієнтацій	15
РОЗДІЛ 2 ПРОЦЕДУРА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	24
2.1 Описання вибірки і процедура дослідження	24
2.2 Методи дослідження	24
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	27
3.1 Сенсожиттєві орієнтації особистості підліткового віку	27
3.2 Структура ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку	43
3.3 Сформованість ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку	49
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	55
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Проблематика ціннісної орієнтацій знайшло своє відображення в різних галузях гуманітарних наук: філософії, психології, соціології та педагогіці.

Дослідженням даного явища займалися В. С. Мальцев, М. Рокич, І. А. Сурін, В. О. Ядов [20,18,33,37].

Найбільш дослідженими у проблемі ціннісні орієнтації є, питання які розкривають структуру ціннісних орієнтації, розвиток ціннісних орієнтації особистості та зміни, що відбулися протягом ХХ сторіччя, особливості прояву ціннісних орієнтації особистості в юнацькому та дорослому віку, вплив зовнішніх факторів на формування ціннісних орієнтації особистості.

Разом з цим, слід зазначити, що при розробці даної проблеми не достатньо дослідженим залишається питання, щодо того, як зміни, що відбулися в усіх сфер життя України протягом першої чверті ХХІ сторіччя, в першу чергу її соціально-культурного простору, вплинули на ціннісні орієнтації підлітків.

Відповідь на це питання поширює теоретичні знання, щодо чинників впливу на формування ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку, буде корисна психологам, що працюють в системі освіти в їх професійній діяльності.

Тому була обрана тема дослідження «Особливості прояву ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку»:

Об'єкт – ціннісні орієнтації особистості.

Предмет – прояв ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку.

Мета – виявити зміни ціннісних орієнтацій підлітків, які відбулися протягом першої чверті ХХІ ст.

Задачі дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз стану розробки проблеми ціннісних орієнтацій особистості у вітчизняній та зарубіжній літературі.

2. Виявити зміни, які відбулися протягом першої чверті ХХІ ст. у сенсожиттєвих орієнтацій особистості підліткового віку.

3. Виявити зміни, які відбулися протягом першої чверті ХХІ ст. у структурі ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку

4. Виявити зміни, які відбулися протягом першої чверті ХХІ ст. у сформованості ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку.

Для розв'язання визначення поставлених завдання були використані методи дослідження: теоретичний (аналіз літератури та результатів емпіричних досліджень); психодіагностичний (методика «Ціннісні орієнтації М. Рокич», методика «Визначення сформованості ціннісних орієнтації Б. С. Круглов», методика «Тест сенсожиттєвих орієнтації О. М. Леонтєв»); методи математичної обробки (критерій Фішера).

В дослідженні взяли участь 60-т учнів сьомих-восьмих класів Загальноосвітньої школі №14 міста Лисичанськ.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ РАЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ У ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Поняття «ціннісні орієнтації» та підходи до їх вивчення

Поняття ціннісної орієнтації широко поширене в соціології, педагогіці, психології та інших наук про людину і суспільство. Цій темі присвячені велика кількість теоретичних і емпіричних досліджень.

Ціннісні орієнтації - порівняно стійке, вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ і ідеалів, які розглядаються як предмети, цілі або засоби для задоволення потреб життєдіяльності особистості. В цій сфері як би акумулюється весь життєвий досвід, накопичений в індивідуальному розвитку людини [5]. Він характеризує життєві домагання, а також визначає взаємини з іншими людьми і лінію поведінки індивіда.

Поняття ціннісних орієнтацій є предметом вивчення великої кількості наукових дисциплін, які різняться між собою концептуальними засобами, тому теоретичні уявлення про них вкрай багатозначні. Під ціннісними орієнтаціями розуміються: “цілі, прагнення, бажання, життєві ідеали, система визначених норм”; “установки на ті чи інші цінності матеріальної і духовної культури суспільства”; “конкретне ставлення до навколишнього середовища”; „моральність особистості”, “детермінанти ухвалення рішення”; “складні узагальнені системи ціннісних уявлень”; “основний канал перетворення культурних цінностей у стимули і мотиви практичної поведінки людей”.

Проблема розкривається в роботах таких наукових діячів В. Франкл, М. Вебер, В. Ядов, М. І. Лапін, Н. Є. Щуркова, Д. О. Леонтьев та інші.

У процесі вивчення цієї проблематики вченими було запропоновано багато різних визначень цього поняття. У свої вивченнях вчені намагалися

чітко сформулювати поняття ціннісної сфери та сам компонент цієї ціннісної сфери.

В. О. Ядов розглядає ціннісні орієнтації як центральну ланку особистості, що визначає її ставлення до суспільства, соціальної групи, самої себе. Його підхід передбачає формування структури ціннісних орієнтацій у людини протягом багатьох років.

На думку В. О. Ядова, система цінностей дозволяє прогнозувати загальну спрямованість поведінки[37]. Під ціннісними орієнтаціями розуміємо установку свідомості на ті чи інші цінності матеріальної і духовної культури суспільства. Ціннісні орієнтації є важливим компонентом структури особистості, в них ніби резюмується весь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку. Це той компонент структури особистості, який є ніби певною віссю свідомості, навколо якої обертаються думки і почуття людини і з точки зору якої вирішується багато життєвих питань.

А. Г. Здравомислов зазначив що ціннісні орієнтації – це важливі елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда й усією сукупністю його переживань. Вони відокремлюють важливе для певної людини від несуттєвого.

Можна сказати, що сукупність ціннісних орієнтацій створює своєрідну вісь свідомості, яка дає можливість бути стабільною особистістю, формує певний тип поведінки і діяльності, виражену спрямованість і коло інтересів.

Розглядаючи систему ціннісних орієнтацій як відповідний компонент структури особистості, такі сучасні науковці як М. Розов, А. Сірий, М. Яницький та інші стверджують, що даний компонент не тільки характеризує направленість і зміст активності індивіда, але і визначає загальний підхід людини до світу, до себе, визначає зміст та напрямок особистісним позиціям, поведінці, діяльності та вчинкам. Тобто, ціннісні орієнтації – є свідомим

регулятором соціальної поведінки особистості, своєрідним орієнтиром у житті.

Дане положення, також, підтримує М. Наумова, яка розглядає ціннісні орієнтації як один з механізмів цілепокладання, який орієнтує людину у навколишньому світі, створюючи впорядковану та усвідомлену картину світу [38].

Зростання інтересу до вимірювання цінностей та ціннісних орієнтацій намітилося з початку 60-х років і було пов'язане з консультуванням з питань освіти та вибору професії, прогнозуванням соціальної поведінки індивідів [27]. У деяких країнах, насамперед у США, подібні дослідження стали невід'ємною частиною життя суспільства. Серед відомих тестів для діагностики різних аспектів спрямованості особистості, — методика словацького психолога Т. Тарочкової “Життєві цілі”, тест американських авторів Д. Сьюпера та Д. Невіл “Шкала цінностей”, методика М. Рокича “Вивчення цінностей людини”, опитувальник Олпорта-Верона-Ліндсея та ін [28].

Як основний діагностичний конструкт автори цих тестів розглядають спрямованість особистості, що розуміється як значущість для людини тих чи інших життєвих цілей і ціннісних орієнтацій, якими вона керується у своєму житті. Залежно від устремлінь, які людина намагається реалізувати, життєві сфери (професійна, навчання та освіти, сімейне, суспільне життя та сфера захоплень) мають для різних людей різний ступінь значущості.[28].

Відомим є той факт, що одним з перших поняття ціннісні орієнтацій вживає В. Тугаринов стверджуючи, що окрема людина використовує лише ті цінності, які є у суспільстві і тому ціннісні орієнтації окремої людини є за своєю сутністю цінностями всього суспільства, що її оточує. Ціннісні орієнтації є найважливішими елементами внутрішньої структури особистості, що закріплені життєвим досвідом індивіда, усією сукупністю його переживань і виконують функцію відокремлення значущого, суттєвого для даної людини від не значущого. Сукупність усталених ціннісних

орієнтацій утворює певну вісь свідомості, яка забезпечує стійкість особистості, спадкоємність певного типу поведінки і діяльності, вираженого у спрямованості потреб та інтересів [6].

В роботі В. С. Мальцева [20] «Цінності і ціннісні орієнтації особистості» представлена ідея про те, що суспільні ідеали не можуть бути пізнані безпосередньо. Їх втіленням може виступати або сам процес діяльності, або продукт, отриманий в результаті здійснення цього діяльності. Сукупністю таких продуктів є матеріальне й духовне культура. Особистісна цінність являє собою внутрішній світ особистості. І особистісні, і соціальні цінності існують у формі ідеалів.

Ціннісні орієнтації як елементи саморегуляції поведінки особистості є предметом виховання. Результати прикладних досліджень вказують, що найбільший вплив на формування особистості, а, отже, і його ціннісних орієнтацій має сім'я. Молоді люди своєю системою ціннісних орієнтацій більше схожі на батьків, ніж на друзів.

На думку Спішака, ціннісна орієнтація є відображенням життя не тільки сім'ї, але і різних груп і середовища, в якій формується. Процес виховання, в будь-якому його розумінні, є спробою вплинути або направити ціннісний світ особистості відповідно до виховними цілями. Існує цілий ряд емпіричних досліджень, які підтверджують вплив соціального походження, освіти, професії, матеріального статусу, стилю життя, інтересів та інших факторів на формування ціннісних орієнтацій [39].

Розвиненість ціннісних орієнтацій свідчить про зрілість особистості, а стійка і несуперечлива структура ціннісних орієнтацій обумовлює такі риси особистості, як цілісність, надійність, вірність певним принципам та ідеалам, а також активність життєвої позиції.

У дослідженнях Є. Клімова, В. Сержантова, В. Шадрікова та інших ціннісні орієнтації виступають як важливий механізм регуляції діяльності. Найбільш яскраво ця роль системи ціннісних орієнтацій виявляється стосовно професійної діяльності. [15].

На думку Є. Клімова, для кожної визначеної професійної групи характерний свій зміст діяльності, своя система цінностей [14].

Ціннісні орієнтації вибудовують індивідуальну ідеологію стилю життя людини. Вони формуються при засвоєнні соціального досвіду і проявляються в цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах, прагненнях, реалізуючись в поведінці особистості. У структурі діяльності ціннісні орієнтації впливають на пізнавальну і вольову сторони діяльності, забезпечуючи стійкість особистості, спадкоємність певного типу поведінки.

Філософське осмислення цінностей розкинулося в рамках теорії цінностей-аксіології, яке було введено в науковий обіг порівняно недавно в 1902 французьким філософом П. Лапі [32]. Однак витoki філософського вчення про цінності беруть свій початок ще в античну епоху, що вимагає розгляду генези поняття цінності з погляду філософського знання. з перших спроб зіставлення обсягів «цінного» і «доброго». Обсяг першого ширше, ніж другого, оскільки в термінології мислителя «добре» є те цінне, яке, крім прибутковості, має корисність.

Аристотель, розглядаючи в "Великої етики" окремі види благ, вперше вводить термін "цінне" ("тіміа"). Він виділяє цінні («божественні», такі як душа, розум) і хвалимі (оцінені, що викликають похвалу) блага, а також блага-можливості (влада, багатство, сила, краса), які можуть використовуватися як для добра, так і для зла. Таким чином, на відміну від Сократа, у Аристотеля, за його словами, «благо може бути метою і може не бути метою» [2].

На думку Аристотеля, благо може бути в душі (такі чесноти), тілі (здоров'я, краса) або поза тим і іншим (багатство, влада, шана). Найвищим благом у Аристотеля є чесноти («арете»), тобто етичні цінності. Чесноти, у свою чергу, поділяються Аристотелем на розумові (такі як мудрість, кмітливість, розважливість) та моральні (щедрість, розсудливість), відповідно до його протиставлення розумної та пристрасної частин душі [2], за словами Аристотеля, перші можуть бути сформовані у вигляді навчання,

другі - у вигляді виховання відповідних звичок. Як справедливо зазначає Б. Расселл, в етиці Аристотеля розумові чесноти є цілями особистості, а моральні – лише засобами їх досягнення [25].

Діоген Лаертський, викладаючи погляди стоїків Гекатона, Аполлодора, Хрісіппа, показує, що все, що існує, може бути або благом, або злом, або «байдужим». До добра, зокрема, належать такі чесноти, як справедливість, мужність, розсудливість та ін., до зла – їх протилежності. Критерієм віднесення до блага чи злу у разі є, відповідно, здатність приносити користь чи шкоду. «Байдужими» вони називають, наприклад, здоров'я, красу, силу, багатство, оскільки їх можна вживати і на благо, і на шкоду. Цікаво, що і «байдуже», тим не менш, може бути для людини як кращим (наприклад здоров'я), так і уникнутим (хвороба). З метою позначення критерію такого поділу стоїки вперше використовують поняття «цінність» («аксія» – гідність). У поданні стоїків переважне - те, що має цінність, уникає - те, що немає цінності.[8].

Діоген Лаертський наводить їм, як ми вважаємо, найперше існуюче визначення багатозначного поняття цінності: «... цінність, за їхніми словами, є, по-перше, властиве всякому благу сприяння узгодженому життю; по-друге, деяке посередництво або користь, що сприяє життю, що відповідає природі, - таку користь, що сприяє життю, згодному з природою, приносять і багатство і здоров'я; по-третє, мінова вартість товару, що призначається досвідченим оцінювачем, - так стверджують, що за стільки-то пшениці пропонують стільки ж ячменю і ще мула »[8]. Цінності у розумінні стоїків, таким чином, мають інструментальний характер, будучи засобами, що дозволяють досягти блага, яке є кінцевою, ідеальною метою.

Сутність і зміст поняття «ціннісні орієнтації» як філософської категорії знайшли відображення в дослідженнях вчених в 1970-ті - першій половині 1980-х рр. XX ст. з позиції ціннісно-нормативної системи соціалістичного способу життя. При цьому особливу увагу було звернуто на аспекти взаємозв'язку «індивідуального» і «громадського» в свідомості

особистості. Г. Г. Кириленко дотримувалася думки, що ціннісні орієнтації необхідно аналізувати з точки зору змістовних цілей, «способом досягнення яких повинна стати все життя людини» [12].

Е. Ф. Майорова вважала, що вони виступають фактором, що визначає спрямованість самореалізації особистості [18]. На думку О. М. Панфілова, ціннісні орієнтації - це «свій відбиток у свідомості людини цінностей, визнаних їм як стратегічних життєвих цілей і загальних світоглядних орієнтирів» [23].

Отже, філософська доктрина періоду 1970-х - першої половини 1980-х рр. ХХ ст. пов'язувала сутність аналізованого феномена з ідеалами і життєвими цілями особистості морального і гуманістичного характеру. При цьому в засвоєнні моральності певну значимість набував процес перекладу цінностей в особисті, що визначають поведінку особистості.

Інший чеський філософ В. Брожик розглядає ціннісну орієнтацію як вибірково спрямованість особистості на створення і освоєння цілком певних цінностей. Функціональність ціннісних орієнтацій, на його думку, є умовою розвитку людини, який в ціннісно-орієнтаційної діяльності стає особистістю, індивідуальністю, тому що від цієї діяльності не тільки залежить вибір цінностей, а й створюється його Я, яке цим вибором саме себе стверджує і розвиває [34]. Ціннісні орієнтації свідчать про відносне пріоритеті певних цінностей для даної людини.

Саме поняття ціннісних орієнтацій було введено в науковий обіг Т. Парсонсом в 1951 році. Парсонс розглядав їх в контексті своєї концепції розвитку суспільства і людини [11]. У концепції соціальної дії він спробував зв'язати поняття цінності з поняттям ціннісної орієнтації, яка виступає у вигляді прихильності актора до існуючих в даному суспільстві стандартам. Отже, ціннісні орієнтації дають людині можливість дотримуватися певних правил при виборі можливих альтернатив. Всякий раз, коли людина змушена вибирати, ціннісні орієнтації можуть гарантувати йому деякі норми, якими він буде керуватися [11].

Категорія «ціннісні орієнтації» стала використовуватися в соціальній психології з кінця 40-х - початку 50-х рр. ХХ ст. в контексті відносини особистості до об'єктів навколишньої дійсності. В рамках психологічної доктрини щодо сутності даної категорії склалося кілька точок зору. Одні дослідники (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, А. Г. Ковальов, К. К. Платонов, С. Л. Рубінштейн) розглядали ціннісні орієнтації як прояв спрямованості особистості. При цьому єдиної думки в підходах до поняття «спрямованість особистості» в психологічній науці також не вироблено. Цей термін ввів в психологію С. Л. Рубінштейн, розуміючи під ним динамічні тенденції, що визначають людську діяльність [26].

Б. Г. Ананьєв підкреслював, що психологічною основою ціннісної орієнтації виступає спрямованість особистості на ті чи інші цінності, яка виступає як складна структура потреб, мотивів, цілей, світогляду, ідеалів, переконань, що виражає відношення до об'єктивної дійсності, колективу і самої себе і що виявляється в активній діяльності [1].

Л. І. Божович характеризує спрямованість особистості як систему домінуючих мотивів [4], В. Н. Мясичев визначає її з позиції домінуючого відносини, що підкоряє собі інші відносини і визначають життєвий шлях людини [20].

Н. І. Непомняща вводить ціннісні орієнтації до складу провідної спрямованості особистості - ціннісні, яка є її центральним базовим підставою [22]. Таким чином, незважаючи на відмінність трактувань спрямованості особистості, психологи однакові в тому, що вона виступає як системоутворюючі властивість особистості, яке визначає її психічний стан.

Г. Предвічний виокремлює три етапи формування ціннісної орієнтації: перший етап усвідомлення потреб; другий етап порівняння потреб з предметами і явищами, що оточують світ, і вироблення ставлення – позиції до світу; третій етап формування усвідомленого ставлення до речей, умов і форм задоволення потреб. Отже, ціннісні орієнтації формуються в процесі

засвоєння людиною певного соціального досвіду і проявляються в її переконаннях, інтересах.

Сучасна соціологічна наука підходить до поняття «ціннісні орієнтації» також з різних позицій. Так, І. А. Суріна розглядає даний феномен як «оціночне ставлення особистості або групи до сукупності матеріальних і духовних благ, які розуміються як предмет (або його властивості), цілі та засоби для задоволення потреб особистості (групи)» [33], при цьому звертаючи увагу на його подвійну природу: з одного боку, ціннісні орієнтації мають соціальну спрямованість, оскільки обумовлені системою виховання, освіти і певною структурою суспільних відносин, а з іншого - індивідуальну, визначаються особливостями особистого життєвого досвіду.

Соціологічний підхід до ціннісних орієнтацій відображений у роботах таких зарубіжних вчених, як Е. Дюркгейм, 2008; Мертон, 2006; Парсонс, 2002; Ріккерт, 1998; М. Вебер, 1991; А. Тойнбі, 1996 та ін. Аналізуючи хід світової історії, дослідники виявили якісну своєрідність кожного етапу суспільного розвитку з точки зору ціннісної проблематики. Суспільство, згідно з соціологічним підходом, є своєрідною системою переконань і цінностей, що виражають дух того чи іншого народу.

Отже, соціологічний підхід до проблеми походження і сутності ціннісних орієнтацій полягає у визначенні їх ролі як сполучної ланки між поведінкою індивіда, соціальних груп і суспільства в цілому. Вони регулюють соціальну поведінку людини, підсумком якого є процес освоєння не тільки моральних, громадських, етичних ідеалів, але і нормативних вимог, що пред'являються до особистості. При цьому ціннісна система виступає як певна ієрархія цінностей конкретного індивіда, яка формується під впливом соціального середовища.

В рамках аксіологічного підходу ціннісні орієнтації вивчаються в педагогічній науці. «Ціннісні орієнтації, - пишуть В. А. Сластьонін та Г. І. Чіжакова, - є система стійких відносин особистості до навколишнього світу і самому собі в формі фіксованих установок на ті чи інші цінності матеріальної

та духовної культури суспільства» [30]. А. В. Кирьякова вважає, що ціннісну орієнтацію особистості необхідно розглядати з точки зору сходження особистості до цінностей суспільства на основі діалектичного закону узвишся потреб. Вона аналізує процес орієнтацій особистості через формування ціннісного ставлення до явищ навколишньої дійсності [13].

Отже, в педагогіці поняття «ціннісні орієнтації» розкривається в контексті мотивів діяльності і поведінки.

У структурі ціннісних орієнтацій з точки зору реалізації «програми» С. П. Подвиг виділяє наступні види ціннісних орієнтацій: «базові» ціннісні орієнтації, спрямовані на об'єкти або явища, необхідні для підтримки соціального існування; «додаткові» ціннісні орієнтації, які виникають на основі «базових» і є обумовленими соціальним місцем, займаним суб'єктом в суспільстві; «тимчасові» ціннісні орієнтації, які пов'язані зі специфікою реалізації двох вище зазначених видів ціннісних орієнтацій на кожному ступені реалізації «програми» суб'єкта; «проникаючі» ціннісні орієнтації, в яких цінності-цілі постають як відокремилися від створили їх потреб, закріплюючись у свідомості суб'єкта як потреба в відношенні.

Такі цінності-цілі спрямовані насамперед на конкретні об'єкти інтересу, постійно залучають до своєї сфери все нове коло об'єктів, що забезпечує процес безперервного якісного розвитку суб'єкта [24].

За М. Рокіча, цінності орієнтацій ґрунтуються на стійкому переконанні в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування краще з особистої чи соціальної точки зору, ніж будь-якої інший спосіб поведінки або мета існування. М. Рокіч виділяє два класи цінностей [17]. Клас термінальних цінностей - переконань в тому, що будь-яка кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути; клас інструментальних цінностей - переконань в тому, що будь-який образ дій є кращим в будь-якій життєвій ситуації.

Таким чином, представлений огляд літератури показує, що проблема ціннісних орієнтацій широко розробляється в західній і вітчизняній

психології протягом десяти років.

1.2. Результати емпіричних досліджень проблеми ціннісних орієнтацій

Ціннісні орієнтації, безсумнівно, є одними з найважливіших структурних компонентів особистості. Адже цінності, як і інші, соціально-психологічні освіти регулюють вчинки, поведінку, переконання і думки людини, а також є необхідною частиною для всіх сфер його життєдіяльності. Це явище динамічне, оскільки кожне нове покоління засвоює цінності попереднього крізь призму власного сприйняття, додаючи власні цінності. Звичайно, процес зміни ціннісних орієнтацій безпосередньо пов'язаний із змінами в економічному, культурному, політичному та інших сферах життя суспільства певної країни.

У СРСР було виявлено завдяки дослідженням низький рівень процесів зміни ціннісних орієнтацій молоді 1962, 1972 та 1982 років [35].

У 1962 роках увага була звернена на вивчення системи ціннісних орієнтацій в молоді, яка тільки починала трудову діяльність (на працю, освіту та їх взаємозв'язок) вивчалися орієнтації на різні сторони способу життя. На той час цінність праці вважалась засобом здійснення життєвих планів і задоволення інтересів особистості, вона була прямо пропорційна зростанню духовних і матеріальних потреб людини та обернено пропорційна можливості використовувати інші засоби для їх задоволення. Належить найбільш зауважити саме цей момент, бо він буде дуже значним при порівнянні із сучасним розумінням цінності праці.

У радянську епоху діяла потужна система комуністичного виховання. Незважаючи на це основними цінностями для молоді були не ідеологічні постулати, на кшталт відданості справі комунізму, класової боротьби, боротьби за мир чи наукового світогляду. За даними соціологічних досліджень 1971-1982 років, у цей період найважливішими для себе цінностями молоді люди вважали цікаву роботу та сімейне щастя. На

третьому та четвертому місцях було усвідомлення того, що приносиш людям користь та їхню повагу. З великим відривом на п'ятому місці йшло матеріальне благополуччя. Ну а далі за ступенем значущості: можливість займатися тим, що тебе цікавить, розширення кругозору та ін. Приблизно для половини представників юного покоління 70-х років була характерна активна життєва позиція, яка виявлялася в різних видах суспільно-корисної діяльності. Найменше цінувалося спокійне, розмірене життя, підпорядковане своїм інтересам[7].

Повернемося до молоді, котра почала свою трудову діяльність у 1962ті роки. Ранжований за 10-тибальною шкалою ряд ціннісних орієнтацій мав такий вигляд: Розподіл опитаних за відносно сталими ціннісними орієнтаціями вивів на перші місця орієнтацію на сім'ю (41,6 %), освіту (23,3 %), громадську роботу (12,3 %) [35].

Аналіз взаємодії ціннісних орієнтацій показав, що орієнтовані на сім'ю ставлять на перше місце освіту, а орієнтовані на освіту – сім'ю. Отже, чільне місце в орієнтаціях, життєвих планах молоді в 1962ті роки посідали цінності освіти і сім'ї. В 1963 – 1966 роках В. Лісовський провів дослідження серед лєнінградської молоді. На запитання „Що вам в першу чергу необхідно, щоб бути щасливим?“, переважна частина (70 %) відповіла: „Мати цікаву, улюблену справу“, „Повага оточуючих“, „Кохати і бути коханим“. Аналогічне дослідження проводилося 1977 року в Латвії. На запитання „Що вам в першу чергу необхідно, щоб бути щасливим?“, 55 % респондентів відповіли „Мати цікаву улюблену справу“, 54 % „Кохати і бути коханим“, 43 % „Мати хороше здоров'я“. Тільки 32 % вважали головним у житті „підвищення власного добробуту“ [21]. Основним предметом досліджень молоді 1972х і 1982х років були цінності трудової діяльності. Так, молодь 1972х віддавала перевагу змістовим характеристикам праці; далі йшли важливі цінності, пов'язані з можливістю задоволення потреб духовного зростання; на останньому ж місці опинилися характеристики становища спеціаліста (службове зростання тощо). Отже, зберігаючи переважуючу

орієнтацію на змістовність праці, молодь 1970х років в більшій мірі, ніж попередня її когорта (1962і роки), висунула на перший план колективістсько орієнтовані цінності. За даними дослідження, проведеного Академією суспільних наук 1982 року в Москві і Московській області, на перше місце серед життєвих цінностей респонденти, 50 % яких складала молодь, висували: „ цікаву роботу” – 75,3 %; „ сімейне щастя, кохання, діти” – 66,4 %; „ повага інших” – 43,6 %; „ повне матеріальне благополуччя” – 31,6 %.

У 1982х роках серед цінностей у сфері праці на перший план виходять цінності професійного зростання, матеріального добробуту і суспільного визнання. Що стосується цінностей творчості, самоствердження, суспільної користі, то їх місце у системі ціннісних орієнтацій було малозначущим. Як показав порівняльний аналіз досліджень, матеріальна забезпеченість як цінність з переходом від покоління до покоління здобувала все вищий ранг. Можливо, це пов'язано з тим, що радянське суспільство поступово втрачало статус „ суспільства рівних можливостей”, а тому молодь найбільше цінувала у професії можливість одержувати високі доходи, а ніж її суспільну користь.

Відтак стає очевидним розрив між поколіннями сучасного суспільства. На підтвердження цього можна навести такі цифри: 68 % дітей та 72 % батьків визнали, що не розуміють одне одного. Різкий злам системи, що існувала, призвів до суттєвих змін у соціокультурній спадковості.

Такі важливі складові її механізму, як освіта та виховання, останнім часом помітно поступилися в системі соціалізації молоді інститутам і цінностям культури масового споживання. Більше того, інститути соціалізації зараз не тільки розрізнені, а й конкурентні, або й взагалі не пов'язані між собою утворення, які, до того ж, перебувають в нерівних умовах щодо поширення свого впливу. В 1960 – 1972ті роки серед занять молоді різними видами культурної діяльності були: на першому місці „ відвідування кінотеатрів” (91,6 %), на другому – „ читання газет і журналів” (85,2 %), на третьому – „ слухання радіо” (82,8 %), на четвертому – „ читання книжок” (66,8 %), а на п'ятому – „ перегляд телепередач” .

Сьогодні ж електронні ЗМІ контролюють значну частину дозволя молодіжної аудиторії та виступають важливим інструментом формування соціальних настановлень, ціннісних орієнтацій молоді [10]. А у 1998 році для третини молоді перегляд телепередач є переважним заняттям у вільний час. Тим часом, за матеріалами міжрегіонального дослідження, проведеного наприкінці 1982х років, перегляд телепередач і слухання радіопрограм посідало друге місце у структурі вільного часу. І якщо дорослі в середньому витрачають 10 – 12 годин на тиждень на перегляд телебачення, то молодь проводить біля телеекранів приблизно по 30 годин на тиждень. До речі, на першому місці було все ж таки спілкування з друзям і знайомими.

І. В. Дубровиної з співробітниками в 80-х роках було обстежено 22802 випускника середніх шкіл в СРСР. В результаті досліджень з'ясувалося, що радянські школярі на перше місце поставили «любов до Батьківщини», «справедливість» і «сімейне благополуччя». «Здоров'я» виявилось на четвертому місці, «матеріальне благополуччя» - на останньому. Як бачимо, радянська молодь 80-х років віддавала пріоритет не матеріальні, а духовних цінностей. В результаті дослідження ціннісних орієнтацій старшокласників, проведених І. В. Дубровиної з співробітниками, на першому місці опинилася «хороша обстановка в країні і світі», другому - «цікава робота», третьому - «хороші і вірні друзі», четвертому - «здоров'я», п'ятому - «щасливе сімейне життя» і шостому - «кохання»[10]. На основі отриманих результатів було дано ціннісно-орієнтаційний умовний портрет середньостатистичного старшокласника. Головне в житті - це знайти цікаву роботу і хороших вірних друзів, за умови, що буде збережений мир на Землі, і ти будеш здоров. На що орієнтуються старшокласники при виборі професії?

У 80-і роки для них найбільш значущими були три чинники: престижність професії (її соціальна цінність), якості особистості, притаманні представникам цієї професії, і принципи, норми відносин, характерні для даного професійного кола. Дане дослідження показало, що ціннісні орієнтації, як стійке властивість особистості, повністю сформовані в однієї

третини юнаків і дівчат, у 24% школярів ціннісні орієнтації тільки починають формуватися і ще не перетворилися в стійке властивість особистості. Значна частина старшокласників (39%) ще не усвідомила свою життєву позицію, не визначила свого особистого ставлення до цінностей навколишнього світу. Ці результати показують нерівномірність формування і розвитку ціннісно-смыслових орієнтацій на різних етапах первинної соціалізації.

Спираючись на дані деяких досліджень, спробуємо „намалювати” ціннісно орієнтаційний портрет сучасної молоді. За результатами дослідження, проведеного 1990 року Інститутом соціології АН України серед жителів Києва віком від 16 до 30 років [40], рейтинг життєвих цінностей молоді мав такий вигляд: Центр „ Соціальний моніторинг” та Український інститут соціальних досліджень провели опитування „ Ціннісні орієнтації населення – 1996 ” та „ Ціннісні орієнтації населення – 1999”. Для порівняння включено окремі індикатори моніторингового опитування громадської думки населення України у 2002 році, яке щомісячно проводиться Українським інститутом соціальних досліджень і Центром „ Соціальний моніторинг”.

Результати цих досліджень дозволяють виявити такий рейтинг загальнолюдських цінностей: Порівнюючи ці дослідження, можна зробити висновок, що переважають особистісні пріоритети, сім'я, друзі, житлові умови, робота, власне здоров'я. Це важлива тенденція, що характеризує зміни ціннісних орієнтацій молоді, – відверта перевага індивідуалізму, акцент на особистісносімейних інтересах; молодь поступово відмовляється від колективістського способу життя.

Якщо раніше такі цінності, як „ повага оточуючих”, „ хороші стосунки в колективі”, „ повага інших” посідали 2 – 3 місця в ієрархії цінностей, то нині – зовсім інша ситуація. Високо цінується тільки те, що безпосередньо пов'язане з індивідом (друзі, знайомі, сім'я), а не з колективом чи суспільством. Це свідчить, що знижується значимість суспільства в житті

окремої людини та зростає індивідуалізм. Відбуваються й певні зміни в системі цінностей щодо роботи. Для 92 % молоді важлива „ висока оплата праці”, для 79 % – „ цікава робота” і лише для 28 % – „ суспільна корисність роботи” .

Отже, більшість молоді вбачає сенс свого життя в матеріальному добробуті. Відбувся поворот від духовних, традиційно широко розповсюджених в радянському суспільстві цінностей, до матеріальних пріоритетів (гроші). Зміни, що відбулися в ціннісних трудових орієнтаціях, показують необхідність формування нового механізму мотивації, який стимулював би творчу активність та ініціативу молоді, нові форми самореалізації в праці. Але такого механізму у нас поки що не існує. Ось чому молодь не знаходить інших стимулів до праці, окрім грошей. Але його не можна пов'язати з кількістю і якістю праці, з досягненням високого статусу. Більш того, коли зарплата стає головним критерієм оцінки праці, то це свідчить про морально нездорове суспільство, в якому праця перестала бути головним чинником процвітання більшості населення і країни в цілому.

У 2011 році «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» провів соціальне дослідження „ Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної молоді України за роки незалежності” яке дало змогу виявити таку трансформацію, що, незважаючи на певні позитивні зрушення, трансформація ціннісних орієнтацій сучасної молоді відбувається в складних умовах: – значна частина молоді заявляє, що їй в житті не вистачає можливості працювати з повною віддачею (у 1996 р. таких було 43%, а в 2010 р. – 33%); – не вистачає вміння жити в нових суспільних умовах (39 та 24%); – не хватає упевненості в своїх силах (25 та 25%); – не достатньо сучасних економічних (57 та 42%) та сучасних політичних знань .

Дослідження виявило, що рейтинг життєвих цінностей молоді складається з «батьківських» (традиційні) та водночас виробляють сучасні (свої) ціннісності. У рейтингу життєвих цінностей перше місце впродовж усіх років незалежності займає сім'я (у 2011 р. перевагу їй віддали 99,4%

опитаних), далі йдуть друзі (94,4%), робота (83,9%), вільний час (87,6%), значно відстають релігія (54,8%) та політика (21,7%)[3].

Останні 15 років проблематики ціннісних орієнтацій приділяється особлива увага. Багато досліджень показали, що у молоді спостерігається ціннісно-нормативний криза (період переосмислення духовних, етнічних і культурних цінностей) [10]. Однак важливо спостерігати динаміку зміни, щоб глибше усвідомити вектор розвитку в цілому[3].

Дослідження яке було проведено в Україні у 2014 році, виявило що система ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді більш схильна до традиційних цінностей, а саме сім'я, здоров'я, комунікація та цінностей, що пов'язані з досягненням успіху: гроші, незалежність, самореалізація і т.д. Рівновага між ними є нестійкою. А цінності моральні майже не увійшли до списку базових цінностей сучасної студентської молоді, а духовні і культурні цінності займають останні ряди. Це обумовлено тим, що молодь ототожнює свою систему цінностей, з критеріями життєвого успіху. Такі поняття, як чесно прожити життя, чиста совість, скромність виходять на другий план[29].

Також було проведено дослідження студентської молоді у 2017 році, предметом дослідження були ціннісні орієнтації студентської молоді. Отримані результати показали, що для більшості студентів основними цінностями є ті, які пов'язані з соціальним життям і власним розвитком. Набагато меншу значимість мають цінності, пов'язані з формуванням широкого світогляду, пошуку смислів існування, творчої реалізацією, спогляданням. Це викликано відсутністю у респондентів чіткого розуміння традиційних загальнолюдських цінностей і їх впливу на функціонування соціуму і особистості[16].

Емпіричне дослідження «Молодь на пограниччях Центральної та Східної Європи», яке було проведено у 2017 році на базі Харківських шкіл та шкіл Дрогобича, показало що насамперед школярі віддають свою перевагу в ціннісних орієнтаціях: 1- Здобуття вищої освіти, 2- Щаслива сім'я, 3- створення власного бізнесу. Також дослідження виявило, що для молоді, а

саме школярів останнє місце займає «мати владу». Високу значимість вищої освіти для опитаних школярів вони пояснювали декількома причинами, пов'язаними перш за все з соціальноекономічною та політичною ситуацією в нашій країні. По-перше, тривала економічна криза, що зумовила суттєві зміни на ринку праці, не дозволяє випускникам шкіл та їхнім батькам сподіватися на те, що вони зможуть знайти роботу після закінчення середньої освіти. Звичайно, її досить складно знайти, маючи навіть вищу освіту[31].

Дослідження проведене Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України у 2016 році, виявило, що молодь України має такі ціннісні орієнтації: для більшості молодих людей є сімейне щастя (71,7%) та кар'єра (48,1%). На третє та четверте місце у своїх вподобаннях молодь ставить можливість бути вільними і незалежними у своїх рішеннях та вчинках (38%) та мати можливість реалізувати свій талант, здібності (32,1%). Молодь, яка мешкає у міських поселеннях, у порівнянні із сільською молоддю, більшою мірою говорить про свою орієнтованість на сімейне щастя (73,5% та 67,6% відповідно), наміри зробити кар'єру (51,6% та 40,5% відповідно) та мати можливість реалізувати свій талант та здібності (33,5% та 28,9% відповідно). Сільська молодь, у порівнянні із молоддю, що проживає у міських поселеннях, є більш орієнтованою на досягнення свободи та незалежності у своїх рішеннях та вчинках (41,8% та 36,2% відповідно)[36].

Таким чином, теоретичний аналіз стану розробки проблеми ціннісні орієнтацій у вітчизняній та зарубіжній літературі дозволив встановити таке:

По-перше, не має однозначного трактування поняття «ціннісні орієнтації». Під ним частіше за все розуміється, що ціннісні орієнтації – це елементи структури особистості, котрі є свідомим регулятором поведінки (соціальної) та регулятором ставленням до суспільства і самого себе.

По-друге, найбільш дослідженим у проблемі ціннісні орієнтацій є, питання яке розкриває структуру ціннісних орієнтацій, розвиток ціннісних орієнтацій особистості та їх зміни які відбулися на протязі ХХ ст. , ціннісні

орієнтації особистості юнацькому та дорослому віку, вплив першого покоління та політики на формування ціннісних орієнтації особистості.

По-третє, не достатньо робіт, які розкривають особливості прояву ціннісних орієнтації підлітків на перетині принципових змін розвитку суспільства.

РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕДУРА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Описання вибірки і процедура дослідження

Дослідження проводилось на базі Загальноосвітньої школі №14 у місті Лисичанськ. Згідно до мети і завдання роботи дослідницьку вибірку склали учні 7-8 класів. Загальний об'єм учасників дослідження склав 60 учнів.

Для аналізу емпіричних даних дослідження були сформовані дві групи.

У групу №1 увійшли підлітки загальної кількості 60 осіб. Вік опитаних 13-16 років. Усі вони є мешканцями міста Лисичанськ та навчаються ЗОШ №14 7-8 класах. Серед опитаних 40 юнаків і 20 дівчат.

Щоб дослідити зміни, які відбулися протягом першої чверті ХХІ ст., були використані дані дисертації Романової Ельвіри Миколаївни, яка вивчала розвиток ціннісних орієнтацій підлітків, а саме проблематику теж у учнів Загальноосвітньої школі №30 Нижнього Новгороду, але протягом 2006-2007 навчального року.

2.2. Методи дослідження

Відповідно до цілей і завдань дослідження були використані наступні методи: метод ціннісних орієнтацій М. Рокіча, метод визначення сформованості ціннісних орієнтацій «Б. С. Круглов», метод тестування «тест сенсожиттєвих орієнтацій» Д. О. Леонтьєва.

Для виявлення термінальних і інструментальних цінностей нами була використана методика О. М. Рокіча «ціннісні орієнтацій». Дана методика побудована за принципом опитувальника, який містить 36 питань, які поділені на два типи цінностей, термінальні цінності та інструментальні цінності. Кожне питання потрібно проранжувати за порядком значимості від 1 до 18, де 1 це сама значуща цінність, а 18 відкинута цінність.

Структура методика дозволила встановити напрямок розвитку особистості підлітків, ставлення до себе і навколишніх людей та сприйняття світу. Методика не потребує додаткових спеціальних навичок від дослідника при проведенні тестування та обробки результатів; дозволяє проводити тестування як в індивідуальному порядку, так і з групою. Є простою для оброблення даних. В даній методиці відсутня шкала брехні, тому щоб сприяти достовірності отриманих результатів, від подальшого обробки вилучалися ті відповіді опитаних, які не можливо було перевірити.

Для виявлення сенсожиттєвих орієнтацій нами було застосовано тест розроблений Д. О. Леонтьєва "Сенсожиттєві орієнтацій". В основу даного тесту було взято тест «Ціль життя» розроблений авторами Джеймса Крамбо та Леонарда Махоліка. Даний тест містить 20 пар протилежних тверджень, що відображають уявлення про фактори свідомості життя особистості. Структура тесту дозволила встановити загальний показник свідомості життя, а також п'ять субшкал, що відображають три конкретні сенсожиттєві орієнтацій (мети в житті, насиченість життя і задоволеність самореалізацією) і два аспекти локусу контролю (локус контролю-Я і локус контролю-життя).

Методика не потребує додаткових спеціальних навичок від дослідника при проведенні тестування та обробки результатів; дозволяє проводити тестування як в індивідуальному порядку, так і з групою. Є простою для оброблення даних, бо отриманий результат звіриться із ключем. В даній методиці відсутня шкала брехні, тому щоб сприяти достовірності отриманих результатів, від подальшого обробки вилучалися ті відповіді опитаних, які не можливо було перевірити.

Для вияву сформованості ціннісних орієнтацій нами було використано методика "Визначення сформованості ціннісних орієнтацій" розроблена Б. С. Кругловим. В основу даної методика була взята методика М. Рокіча «Ціннісні орієнтацій». Методика побудована за принципом опитувальника, який містить 32 питання, поділені питання на дві групи: цінності-цілі та

цінності – засоби. Кожне питання мало бути оцінено від 1 до 5 балів, де 5 це найбільш значуща цінність.

Структура методика дозволила встановити, як сформований механізм диференціації у сучасних підлітків. Методика не потребує додаткових спеціальних навичок від дослідника при проведенні тестування та обробки результатів; дозволяє проводити тестування як в індивідуальному порядку, так і з групою. Є простою для оброблення даних, бо отриманий результат звіриться із ключем. В даній методикі відсутня шкала брехні, тому щоб сприяти достовірності отриманих результатів, від подальшого обробки вилучалися ті відповіді опитаних, які не можливо було перевірити.

Критерій кутового перетворення Фішера було використано для порівняння між собою емпіричних даних, які виражені у процентах.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

3.1. Сенсожиттєві орієнтації особистості підліткового віку

Сенсожиттєва орієнтація це – цілісна система свідомих і виборчих систем, що відображає спрямованість особистості, наявність життєвих цілей, свідомість виборів та задоволеність життям.

На рисинку 3.1 представлені показники рівня сформованості цілей у житті у підлітків з групи №1

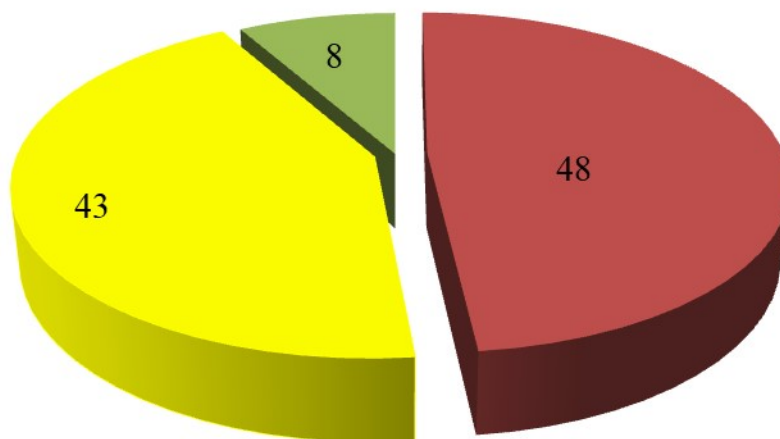

Рис. 3.1 Рівень сформованості цілей у житті підлітків групи №1, % :

■ – високий ; ■ – середній; ■ – низький

Аналіз даних рисунка 3.1 дає змогу стверджувати , що сучасні підлітки більш живуть теперішнім часом, вони мають цілі в житті , але вони є не стійкими. Підлітки не мають бачення чітких цілей на майбутнє, з цим можна говорити о том, що життя сучасних підлітків не зовсім має усвідомленість, спрямованість та тимчасову перспективу, це характерно для (48% підлітків від загальної кількості опитаних),або навпаки мають середній рівень сформованості цілей життя (43% підлітків від загальної кількості опитаних). Це може бути пов'язано з тим, що на даний момент підлітки ще знаходяться

у стані навчання та розвитку світогляду та у стані формування життєвого опиту, який є складовою сформованості цілей у житті.

Серед сучасних підлітків є й ті, що мають високий рівень сформованості цілей у житті (8% від загальної кількості опитаних), це скоріш пов'язано з індивідуально-психологічними особливостями підлітків ніж з їх віком.

В таблиці. 3.1 наведені результати порівняння рівня сформованості цілей у житті підлітків в групі №1

Таблиця 3.1

Рівень сформованості цілей у житті підлітків в групі №1, %

Цілі у житті	%	%	F	P
Низький - середній	48	43	0,49	–
Низький - високий	48	8	5,213	0.01
Середній - високий	43	8	4,663	0.01

Аналіз даних таблиці 3.1 дає змогу встановити той факт, що підлітки живуть сьогоднішнім днем. Вони не мають планів на подальше життя та уявлення про спрямованість в житті ($F=5.21$ при $p < 0,01$). Імовірно це пов'язано з тим, що підлітки ще знаходяться на етапі навчання, тобто на етапі формування свого життєвого опиту та світогляду в цілому.

Також підлітки знаходяться у стані формування своїх цілей життя ($F=4.66$ при $p < 0,01$). Підлітки мають не стійкі уявлення про те які в них цілі на життя та яким вони бачать своє життя в майбутньому. Це також може бути пов'язано з тим, що підлітки групи №1 знаходяться ще на шляху навчання та ще мають не багатий життєвий опит для формування стійких цілей в житті.

На рисунку 3.2 наведені результати порівняння рівня сформованості цілей у житті підлітків в обох групах

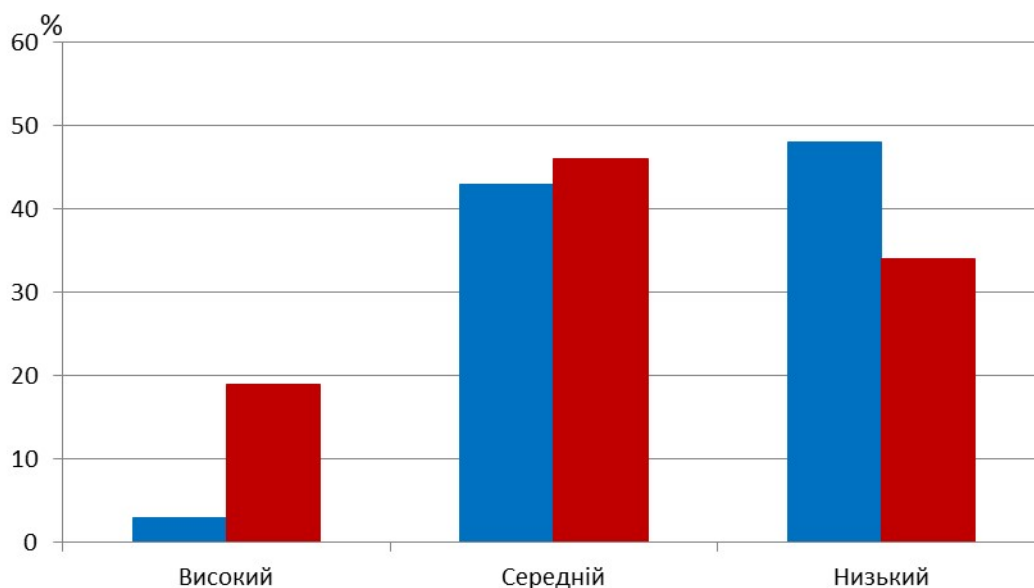

Рис.3.2 Виразність рівня сформованості цілей у житті підлітків в обох групах,%: ■ – група №1; ■ – група №2

Аналіз даних рисунка 3.2, дає змогу стверджувати, що рівень сформованості цілей у житті зменшився протягом часу, так високий рівень сформованості був більш притаманний підліткам групи №2. Також великі розбіжності показників низького рівня сформованості цілей у житті, а саме підлітки групи №1 мають більший рівень низької сформованості цілей у житті. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки групи №1 мають менший життєвий досвід та мають менші соціальні навички. Підлітки групи №1 більше часу приділяють віртуальному світу, а ніж реальному світу. Тобто підлітки групи №1 не мають такого життєвого досвіду та соціальних навичок для формування цілей у житті, як підлітки групи №2.

Підлітки однаково мають середній рівень сформованості цілей в житті. Тобто с проміжком часу підлітки однаково не мають чітких цілей на майбутнє життя. Це пов'язано з тим, що підлітки ще знаходяться на етапі навчання, тобто формування всіх важливих складових особистості ще не можуть бути стійкими.

В таблиці 3.2 наведені результати порівняння рівня сформованості цілей у житті підлітків в обох групах

Таблиця 3.2

Рівень сформованості цілей у житті підлітків в обох групах, %

Цілі у житті	№1	№2	F	P
Високий – високий	8	20	2.647	0.01
Низький – низький	48	34	2.792	0.01

Аналіз даних таблиці дає змогу становити той факт, що знизився рівень сформованості цілей у житті підлітків. Підлітки групи №1 мають не чіткі і менш стійкі цілі у житті ($F= 2.79$ при $p > 0,01$), так у підлітків групи №2 низький рівень сформованості цілей у житті мав менший прояв. Високий рівень сформованості більш притаманний групі №2, а ніж підлітки групи №1 ($F= 2.65$ при $p > 0,01$), така розбіжність може бути пов'язана з тим, що група №1 має менший життєвий досвід та соціальний досвід, так як зараз у підлітків більшість часу займає віртуальний світ.

На рисунку 3.3 представлені показники процесу задоволеності життям та емоційне насиченість життя у підлітків групи №1

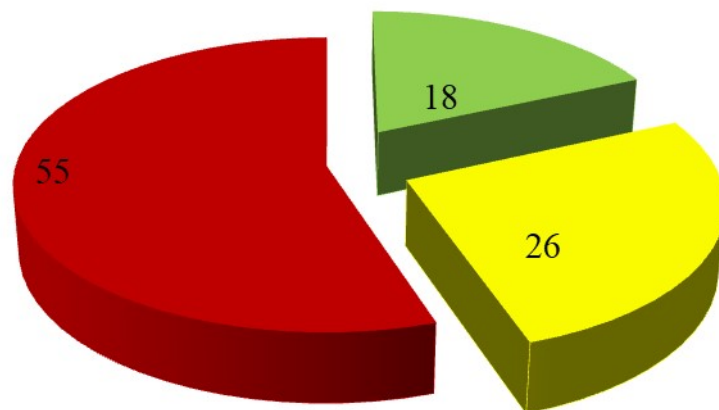

Рис. 3.3 Показники задоволення процесу життям та емоційне насиченість життя підлітків групи №1, %: ■ – високий ; ■ – середній; ■ – низький

Аналіз даних рисунку 3.3 дає змогу встановити той факт, що сучасні підлітки незадоволені своїм життям на даний час, тобто життя підлітків менш насичене емоційно та мало насичене змістом, це характерно для (55%

підлітків від загальної кількості опитаних). Це може бути пов'язано з тим, що підлітки знаходяться ще на стику формування свого бачення життя. Підлітки ще знаходяться у процесі навчання, та під опікою своїх батьків які ще мають вплив на життя підлітків. Це також може бути пов'язано з тим, що вік технологій впливає на уявлення, яким повинно бути насичене життя і як треба проживати своє життя.

Також серед сучасних підлітків є ті хто задоволений своїм життям, та має насичене змістом та емоційне життя(18% підлітків від загальної кількості опитаних), або навпаки підлітки не можуть дати відповідь на запитання, задоволені вони життям(26%підлітків від загальної кількості опитаних). Тобто це свідчить скоріше за все, що це пов'язано з індивідуально-психологічними особливостями підлітками.

В таблиці. 3.3 наведені результати порівняння виразності задоволення процесів життя та емоційне насиченість життя у підлітків групи №1

Таблиця 3.3

Виразність задоволення процесів життя та емоційне насиченість життя групи №1, %

Задоволеність	%	%	F	P
Слабо - середнє	55	26	3,207	0.01
Слабо - сильно	16	20	4,305	0.01
Середнє - сильно	26	16	1,097	—

Аналіз даних таблиці 3.3 дає змогу констатувати, що сучасні підлітки мають таку тенденцію незадовільності свого життя та емоційне ненасичене життя ($F= 4.31$ при $p > 0,01$), але можна говорити про те, що підлітки рухаються в сторону формування погляду на задовільність життям ($F= 3.21$ при $p > 0,01$).

На нашу думку це можна пов'язати з тим, що на даний час сучасні підлітки знаходяться на кордоні формування світогляду, та знаходяться на етапі навчання у школі, де кожного дня поширюють свої знання про світ. Також можна сказати, що це пов'язано з маленьким індивідуальним та соціально життєвим досвідом.

На рисунку 3.4 наведені результати порівняння виразності задоволення процесів життя та емоційне насиченість життя у підлітків в обох групах

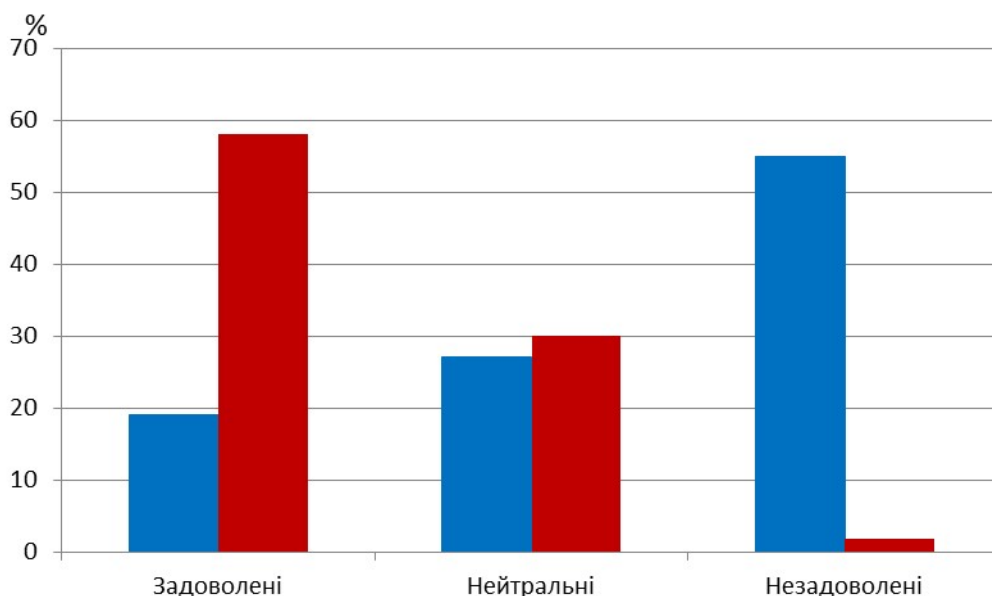

Рис.3.4 Виразність задоволення процесів життя та емоційне насиченість життя у підлітків в обох групах, %: ■ – група підлітків №1; ■ – група підлітків №2

Аналіз даних рисунка 3.4 дає змогу констатувати, що підлітки групи №1 незадоволені життям та вважають своє життя ненасичене емоційно по відношенню підлітків групи №2. Підлітки минулого мали більшу задоволеність життям та вважали своє життя більш насиченим емоційно. Це може бути пов'язано з тим, що на даний час підлітки групи №1 мають менший життєвий досвід і менші соціальні навички. Підлітки сьогодення більше спрямовані в віртуальний світ де більшість часу проводять і тому мають менший життєвий досвід у реальному житті.

Також серед підлітків групи №1 є і ті хто задоволений процесом життя і ті хто тримає нейтральну позицію в цьому питанні, нейтральну позиція однакова як в групі №1 та №2. Це може бути пов'язано з індивідуальними психологічними особливостями підлітків.

В таблиці. 3.4 наведені результати порівняння виразності задоволення процесів життя та емоційне насиченість життя підлітків групи в обох групах

Таблиця 3.4

Результати порівняння виразності задоволення процесів життя та емоційне насиченість життя підлітків в обох групах, %

Задоволеність	№1	№2	F	P
Високий – високий	18	58	4.673	0.01
Низький – низький	55	11	5.057	0.01

Аналіз даних таблиці 3.4 дає змогу робити такі висновки, що підлітки групи №1 менш задоволені процесом життя ($F = 5.06$ при $p > 0,01$), також спостерігається тенденція напрямку до задоволеності процесів життя ($F = 4.67$ при $p > 0,01$). Така розбіжність може бути пов'язана з тим, що підлітки групи №1 мають менший життєвий досвід і більше спрямовані на майбутнє. Тобто підлітки відають перевагу тому, що в майбутньому вони будуть мати таке життя котрим вони будуть задоволені. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки ще знаходяться під опікою старшого покоління, та не можуть самі мати вплив на своє життя.

На рисунку 3.5. представлені показники виразності задоволеності самореалізації у підлітків групи №1

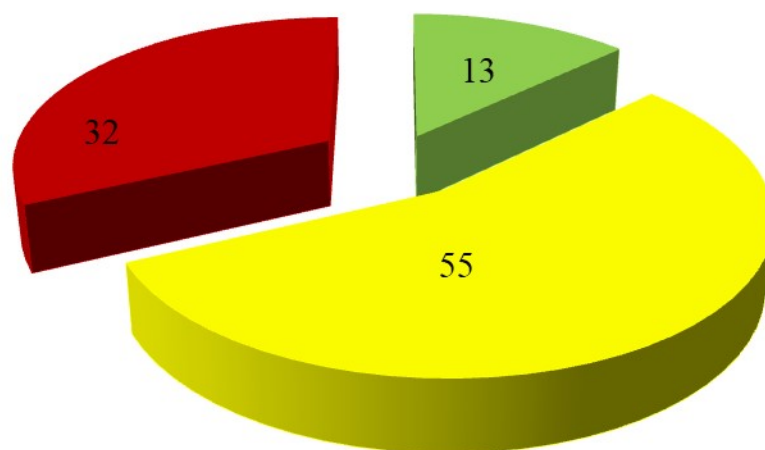

Рис. 3.5. Представлені показники виразності задоволеності самореалізації у підлітків групи №1, % ■ – високий; ■ – середній; ■ – низький

Аналіз даних рисунка 3.5 дає змогу стверджувати, що підлітки групи №1 мають більш середній рівень задоволеності самореалізації (55% підлітків

від загальної кількості опитаних), тобто підлітки оцінюючи свій відрізок прожитого часу вважають цей проміжок не зовсім продуктивним та якісним, щоб бути задоволеним ним. Це може бути пов'язано з тим, що сучасні підлітки, ще знаходяться на етапі формування світогляду та мають невеликий життєвий опит.

В даній групі також спостерігається показник низької виразності задоволеності самореалізації в житті (32% підлітків від загальної кількості опитаних). Це може бути пов'язано з тим, що на даний час підлітки ще знаходяться на етапі навчання у школі, та ще мають невеликий життєвий досвід, щоб мати уявлення про самореалізацію.

В таблиці. 3.5 наведені результати порівняння виразності задоволеності самореалізації у підлітків групи №1

Таблиця 3.5

Виразність задоволеності самореалізації підлітків групи №1, %

Задоволеність	%	%	F	P
Високий – низький	13	32	2.452	0.01
Низький – середній	32	55	2.604	0.01
Середній – високий	55	13	5.057	0.01

Аналіз даних таблиці 3.5 дає змогу встановити той факт, що підлітки групи №1 мають розбіжність в виразності задоволеності самореалізації. Підлітки групи №1 мають виражений показник середньої задоволеності самореалізації ($F= 5.06$). Це може бути пов'язано з тим, що на даному етапі життя підлітки ще мають маленький життєвий досвід для того, щоб самореалізуватися у житті та оцінювати своє прожите життя.

Також у підлітків низька виразність задоволеності самореалізації ($F= 2.45$ при $p > 0,01$), тобто підлітки не задоволені своїм прожитим життям. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки групи №1 більш спрямовані на своє майбутнє та ще знаходяться на стадій формування стійких особистісних якостей.

На рисунку 3.6 наведені результати порівняння виразності задоволення самореалізації у підлітків в обох групах

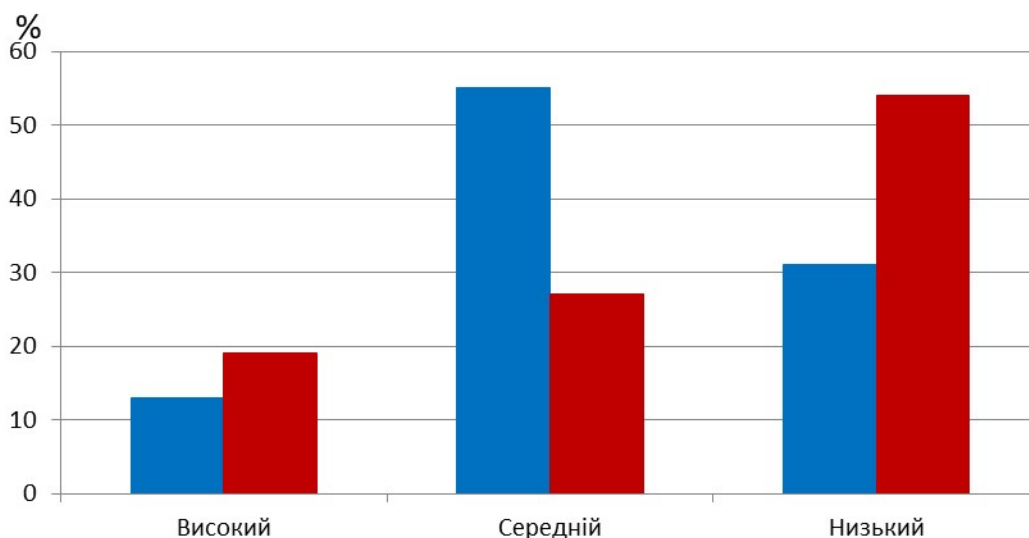

Рис.3.6 Виразність задоволення самореалізації у підлітків в обох групах,%:
■ – група підлітків №2; ■ – група підлітків №1

Аналіз рисунка 3.6 дає змогу констатувати, що підлітки групи №1 та №2 мають значну розбіжність між показниками низької виразності та середньої. Так підлітки групи №1 мають менший показник низької виразності. Тобто підлітки групи №1 більшою мірою задоволені самореалізацією. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки сьогодення менш міркують про те, як саме вони бачать свою реалізацію в житті. Підлітки групи №1 мають виражений показник середньо виразності, а ніж група №2. Це також свідчить про те, що підлітки сучасності ще знаходяться на етапі формування бачення своєї самореалізації. Тобто підлітки групи №1 не мають життєвого досвіду, щоб мати стійку виразність показників задоволеності самореалізації.

Протяг такого проміжку часу підлітки мають однакову виразність задоволення самореалізації. Так високий рівень виразності не є вираженим, як і у підлітків групи №1 та №2.

В таблиці. 3.6 наведені результати порівняння виразності задоволення процесів життя та емоційне насиченість життя підлітків в обох групах

Таблиця 3.6

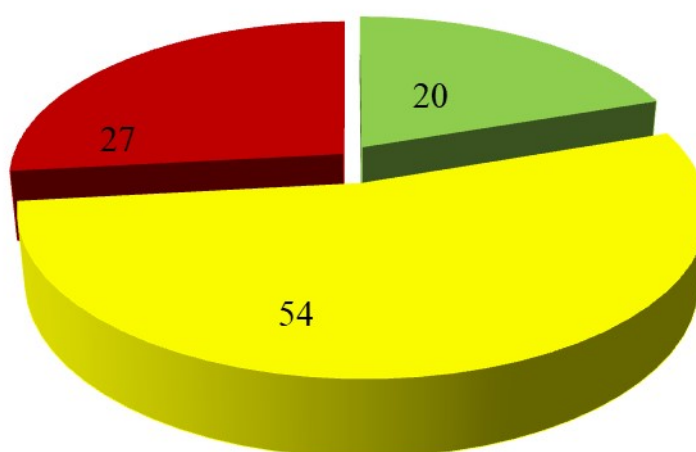
Результати порівняння виразності задоволення самореалізації підлітків в обох групах, %

Задоволеність	№1	№2	F	P
Середній – середній	55	27	2.802	0.01
Низький – низький	32	53	5.241	0.01

Аналіз таблиці 3.6 дає змогу стверджувати, що підлітки групи №1 знаходяться на етапі формування свого бачення, яким же повинен бути їх напрямок самореалізації. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки знаходяться у стадії навчання та ще формують свої основні структури особистості.

Підлітки групи №2 менш задоволені своєю самореалізацією. Також і група №1 має показник низької виразності, але він не такий виражений, як у підлітків групи №2. Це може пов'язано з тим, що підлітки сучасності більше задоволені своїм життям, яке вони вже прожили.

На рисунку 3.7 представлені показники рівня локусу контролю – Я (Я – господар життя) у підлітків групи №1

На рис.3.7 Представлені показники рівня локусу контролю – Я (Я – господар життя) у підлітків групи №1, %: ■ – високий ; ■ – середній; ■ – низький

Аналіз рисунка 3.7 дає можливість констатувати, що більшість підлітків мають не стійкий рівень локусу контролю – Я (54% підлітків від загальної кількості опитаних). Тобто підлітки залежно від ситуації змінюють свій локус контролю–Я. Це скоріш пов'язано з тим, що підлітки ще знаходяться у рамках навчання в школі, а саме вони формують своє бачення світу та як саме вони бачать ідеального себе.

Також серед підлітків є і ті хто має високий рівень локусу контролю – Я (20% підлітків від загальної кількості опитаних). Такі підлітки мають уявлення про себе як про сильну особистість, яка знає свої цілі в житті. Також є і підлітки с низьким рівнем локусу контролю – Я(27% підлітків від загальної кількості опитаних), такі підлітки мають не вірять в свої сили та в себе.

Таблиці 3.7 наведені результати порівняння рівня локусу контролю–Я у підлітків групи №1 підлітків

Таблиця 3.7

Рівень локусу контролю–Я підлітків групи №1, %

Рівень локусу	%	%	F	P
Високий – низький	20	27	0.086	–
Низький – середній	27	54	3.024	0.01
Середній – високий	54	20	3.890	0.01

Аналіз таблиці дає змогу констатувати те, що підлітки мають не стійкий рівень локусу контролю – Я, тобто вони проявляють його по різному орієнтуються на саму ситуацію ($F=3.02$). Це можна пов'язати з тим, що на даний час підлітки більш залежні від своїх батьків та від старших оточуючих і перебувають в стадії навчання.

На рисунку 3.8 наведені результати порівняння рівня локусу контролю–Я підлітків в обох групах

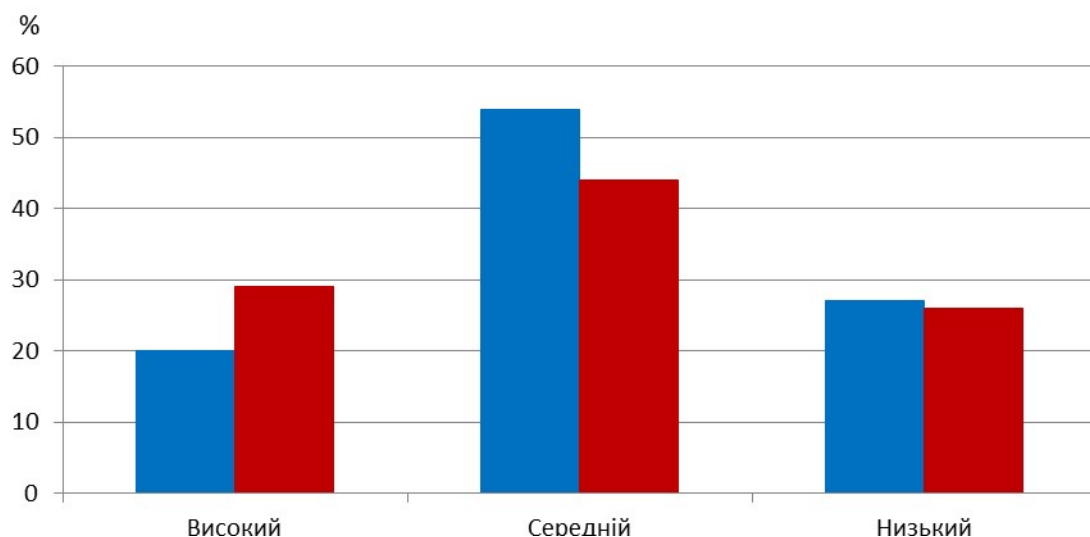

Рис.3.8 Рівень локусу контролю–Я у підлітків в обох групах ,%: ■ – група підлітків №1,%; ■ – група підлітків №2

Аналіз даного рисунка 3.8 надає можливість стверджувати, що у підлітків протягом часу не відбулися явні зміни в цій субшкалі. Підлітки минулого і сучасного світу однаково під впливом ситуації та своїх внутрішніх установок змінюють свій локус контролю–Я. Тобто підлітки або вважають себе дуже сильною особистістю з чіткими цілями , або не вірять в свої власні сили та не мають бажання контролювати своє життя.

В таблиці 3.8 наведені результати порівняння рівня локусу контролю–Я підлітків в обох групах

Таблиця 3.8

Результати порівняння рівня локусу контролю – Я підлітків в обох групах, %

Рівень	Сучасні	Минулого	F	P
Середній – середній	54	44	0.730	–
Низький – низький	27	26	0.797	–
Високий – високий	20	29	1.270	–

Аналіз даних таблиці 3.8 дає можливість констатувати, що у підлітків групи №1 та №2 протягом часу не змінився рівень локусу контролю – Я. Тобто підлітки і групи №1 і групи №2 не мають стійкого рівня локусу контролю – Я, він змінюється протягом часу та під впливом ситуації, оточуючих та внутрішніх установок.

На рисунку 3.9. представлені показники виразності локусу контролю – життя підлітків групи №1

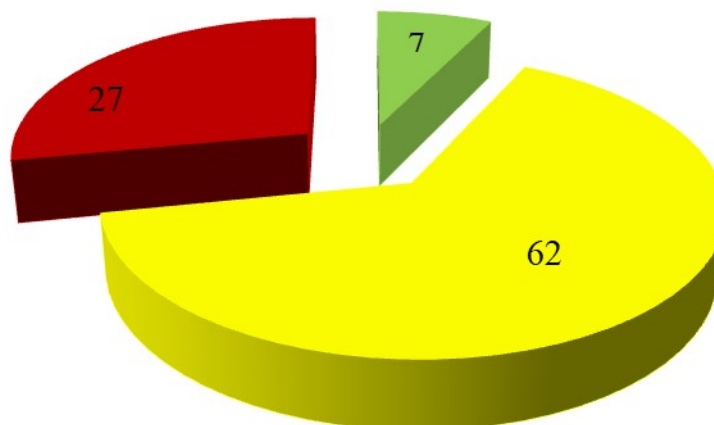

Рис 3.9 Виразність локусу контролю – життя підлітків групи №1, %:

■ – високий ; ■ – середній; ■ – низький

Аналіз рисунка 3.9 дав можливість становити, що підлітки групи №1 мають не стійку виразність показника локусу контролю – життя (62% підлітків від загальної кількості опитаних). Підлітки залежно від обставин та індивідуально психологічних особливостей змінюють свій локус контролю протягом часу, тобто вони скоріш за все не бажають контролювати своє життя та не беруть відповідальність за своє життя або навпаки вважають що їх життя не є підконтрольним їм. Це можна пов'язати з що підлітки на даний час тільки формують своє бачення світу, та ще знаходяться під впливом та опікою своїх батьків та старшого покоління.

Підлітки також мають і низький показник виразності локусу контролю – життя (27% підлітків від загальної кількості опитаних). Такі підлітки мають переконаність в тому, що життя людини не підвладне свідомому контролю, що свобода ілюзорна. Це може бути пов'язане з тим, що підлітки ще знаходяться під впливом батьків та старшого покоління. Також є і ті підлітки, що мають високу виразність (7% від загальної кількості опитаних). Такі підлітки мають переконання, що людині дано контролювати своє життя, вільно приймати рішення та втілювати їх у життя. Це скоріше обумовлене індивідуально психологічними особливостями підлітків.

В таблиці 3.9. Наведені результати порівняння виразності локусу контролю – життя підлітків групи №1

Таблиця 3.9

Виразність локусу контролю – життя підлітків групи №1, %

Рівень локусу	%	%	F	P
Високий – низький	7	27	3.684	0.01
Низький – середній	27	62	3.346	0.01
Середній – високий	62	7	7.032	0.01

Аналіз даних таблиці 3.9 дає змогу стверджувати, що підлітки мають не стійку виразність локусу контролю – життя ($F = 7.03$ при $p > 0,01$). Підлітки не мають стійкого рівня виразності локусу контролю – життя. Вони постійно змінюють виразність під впливом різних обставин. Тобто підлітки групи №1 скоріш за все не бажають контролювати своє життя та не беруть відповідальність за своє життя або навпаки вважають що їх життя не є підконтрольним їм. Це можна пов'язати що підлітки тільки формують своє бачення світу.

На рисунку 3.10 наведені результати порівняння виразності локусу контролю–життя підлітків в обох групах

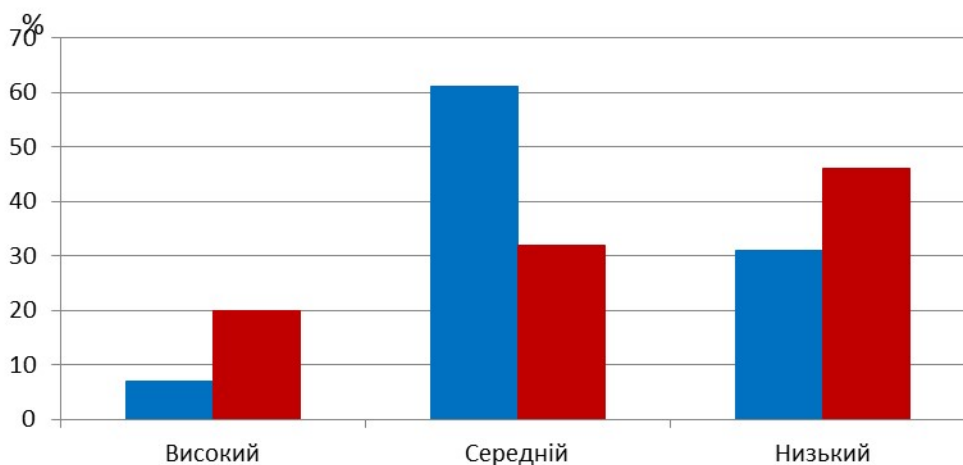

Рис.3.10 Рівень локусу контролю–життя у підлітків в обох групах, %:
■ – група підлітків №1; ■ – група підлітків №2

Аналіз рисунку 3.10 дав змогу стверджувати, що підлітки групи №1 і підлітки групи №2 також мають не стабільну виразність локусу контролю –

життя, але у сучасних підлітків ця виразність лідируюча. Тобто підлітки групи №1 під впливом обставин змінюють свій локус-контролю. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки ще знаходяться на етапі формування свого світогляду та ще знаходяться під опікою своїх батьків.

Помітна яскрава виразність між показниками низької виразності. Так підлітки групи №2 менш брали на себе відповідальність за свої вчинки та не вважали, що вони самі можуть будувати своє майбутнє. Підлітки групи №1 також мають виразність цього показника, але він менший ніж у групи №2.

В таблиці 3.10 наведені результати порівняння виразності локусу контролю–життя підлітків в обох групах

Таблиця 3.10

Результати порівняння виразності локусу контролю – життя підлітків групи в обох групах, %

Рівень	№1	№2	F	P
Середній – середній	61	32	3.151	0.01
Низький – низький	31	46	1.847	–
Високий – високий	7	20	2.442	0.01

Аналіз таблиці 3.10 дає змогу констатувати, що підлітки групи №1 мають більшу виразність нестабільності локусу контролю – життя. Підлітки більше знаходяться у стані, коли вони змінюють цей локус контролю – життя. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки групи №1 ще знаходяться під впливом своїх батьків та старшого покоління, а також формують свій світогляд.

Також аналіз таблиці дав змогу говорити про те, що підлітки групи №2 мають думку, що вони самі будують своє майбутнє і самі відповідають за свої вчинки. Підлітки групи №1 такий показник є менш вираженим.

Таким чином вивчення сенсожиттєвих орієнтацій підлітків групи №1 та №2 дозволив становити такі факти:

По-перше, дослідження групи №2, виявило підлітки цієї групи не мали уявлення про те, яким вони бачать своє майбутнє життя. Життя для них було

емоційно насиченим, але при цьому вони були незадоволені своєю самореалізацією та тим як прожили своє життя. У них є відсутнім стійкий локус контролю-Я, тобто частіше за все змінювали його під впливом ситуацій. Також локус контролю-життя показав, що підлітки не бажали брати на себе відповідальність за своє життя.

По-друге, нами було виявлено, що підлітки з групи №1 мають несформовані цілі у житті, та життя є емоційне ненасиченим. При цьому задоволеність тим як вони прожили своє життя знаходиться на нестійкому рівні. Локус контролю-Я та локус контролю-життя є нестійкими, тобто підлітки сучасності ще змінюють ці показники під впливом часу і зовнішніх обставин.

3.2. Структура ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку

Термінальні і інструментальні цінності - теоретичний конструкт ціннісних орієнтацій, розроблений М. Рокичем, в основі якого лежить припущення, що цінності можуть трансформуватися під впливом виховання та культури.

Виділяються два класи цінностей: цінності власними силами (термінальні) і використовувані задля досягнення інших цілей (інструментальні). Як інструментальні цінності зазвичай розглядаються особистісні риси, якими повинна мати людина та термінальними цінностями, тобто до чого варто прагнути в житті.

На рисунку 3.11 наведена ієрархічна структура термінальних цінностей підлітків групи №1

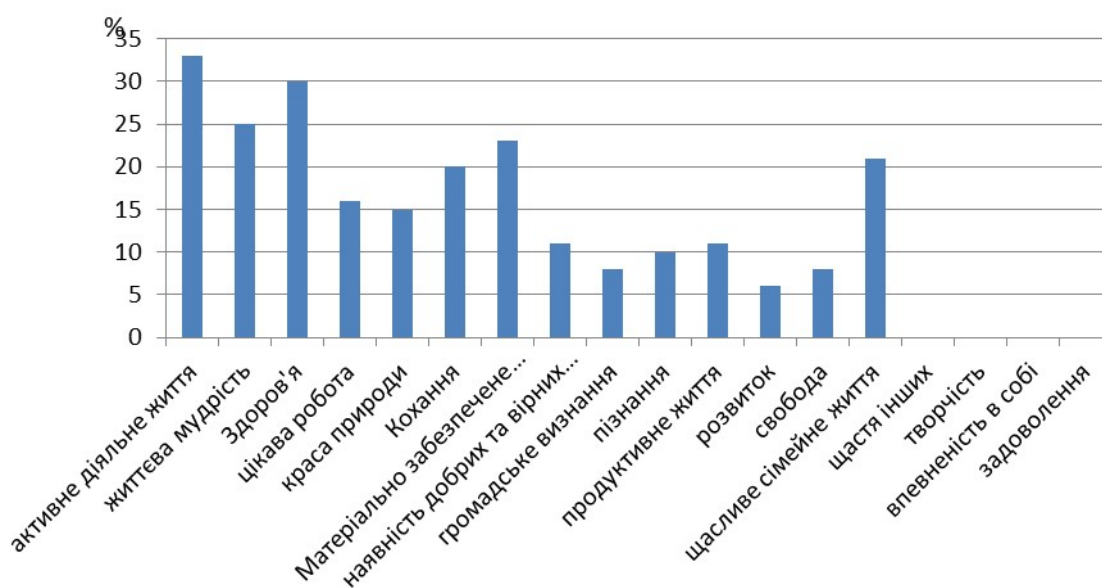

Рис.3.11 Ієрархічна структура перших трьох показників термінальних цінностей підлітків групи №1, %.

Аналіз рисунку 3.11 дає змогу констатувати, що у термальних цінностях підлітків групи №1 переважає «Здоров'я»(30% підлітків від загальної кількості опитаних), «Життєва мудрість»(25% підлітків від загальної кількості опитаних), «Активне діяльне життя» (33%підлітків від

загальної кількості опитаних). Підлітки на перше місце поставили активне діяльне життя, на друге – своє здоров'я, а на третє – життєву мудрість. Тобто, більшість підлітків має конкретні цінності, а саме: цінності професійної самореалізації, а також цінність, яка називається абстрактною – «життєва мудрість». Підлітки в сучасному світі більше прагнуть мати яскраве життя, та самореалізуватися в цьому світі.

Підлітки обрали « Активне діяльне життя» як важливішу цінність, це може бути пов'язано з тим, що підлітки останні два роки знаходяться у режиму дистанційного навчання, тобто їм ймовірно бракує активного соціального життя, яке вони мали до того як світ охопила пандемія.

Термальна цінність « Здоров'я» завжди була лідируючою цінністю для всіх людей. Підлітки також обрали термальну цінність «Життєва мудрість», це скоріш за все свідчить про те, що сучасні підлітки бажають бути чесними с собою та прагнення осягти іспиту.

Також підлітки взагалі виключили такі цінності, як «Щастя інших», « Задоволення», «Творчість» і «Впевненість в собі». Так як підлітки не обрали цінністю «Щастя інших», ми можемо говорити про те, що сучасним підліткам не важливий розвиток свого народу та суспільства в цілому. Це може бути пов'язано з тим, що в наш час більш розвинений індивідуалізм. «Творчість» не обрали скоріш за все, тому що підлітки не є творчими особистостями та творчість не займає в їх житті якусь ланку.

На рисунку 3.12 наведені результати ієрархічних структур термінальних цінностей підлітків в обох групах

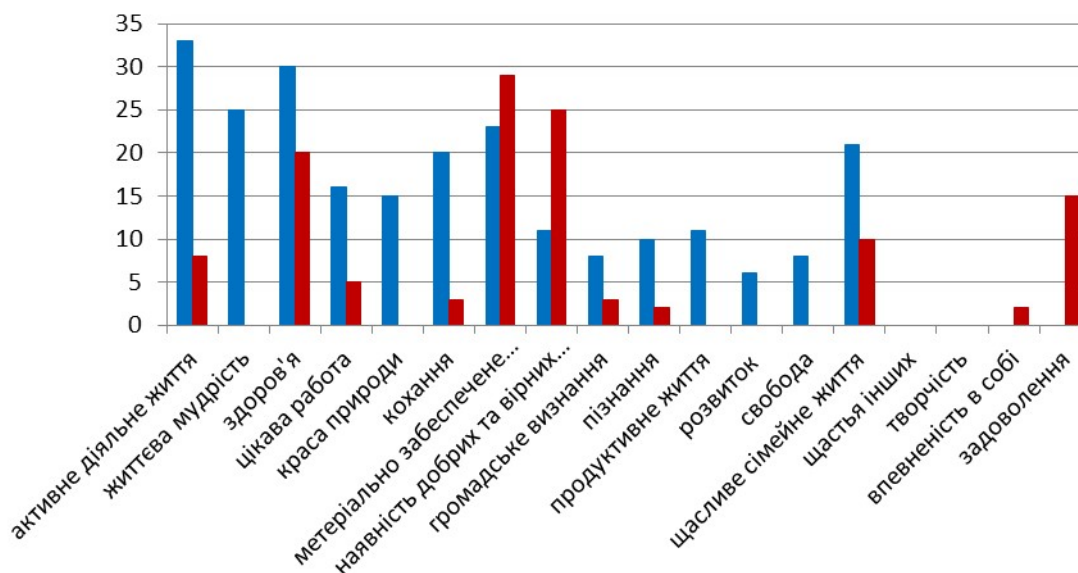

Рис. 3.12 Ієрархічні структури термінальних цінностей підлітків в обох групах, %:

■ – група підлітків №1; ■ – група підлітків №2

Аналіз даних, наведений на рисунку 3.12 дозволяє констатувати, що існує значуща розбіжність між показниками термінальних цінностей підлітків. Підлітки групи №1 року мають інші лідируючі показники термінальних цінностей «Активне діяльне життя», «Здоров'я» та «Життєва мудрість». Тобто підлітки сучасного світу більше орієнтуються на цікаве і активне життя, та підлітки обирають більш важливою цінністю життєвий опит і зрілість суджень. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки групи №1 на даний час бракує соціально насиченого життя із за того, що два роки підлітки навчаються у дистанційному режиму.

Так у підлітків групи №2 лідируючими показниками є «Матеріально забезпечене життя», «Наявність добрих та вірних друзів» та «Здоров'я». Підлітки групи №2 більш орієнтувалися на матеріальний бік та на наявність вірних друзів.

Обидві групи лідируючим показником обрали «Здоров'я». Ці свідчить про те, що протягом часу підлітки вважають, що здоров'я є одною із значущих цінностей у житті.

Підлітки також мають і інші розбіжності, так підлітки групи №2 вважали значущім задоволення, а підлітки сучасного світу зовсім не обрали задоволеність, як лідируючу цінність. Також щаслива сім'я важливіша для сучасних підлітків та кохання. Сім'я є самим головним соціальним інститутом для людини, тому це може бути пов'язано з тим, що підлітки групи №1 більш прагнуть соціалізуватися, так як на динний час вони більше часу проводять в віртуальному світі.

На рисунку 3.13 наведена ієрархічна структура інструментальних цінностей підлітків групи №1

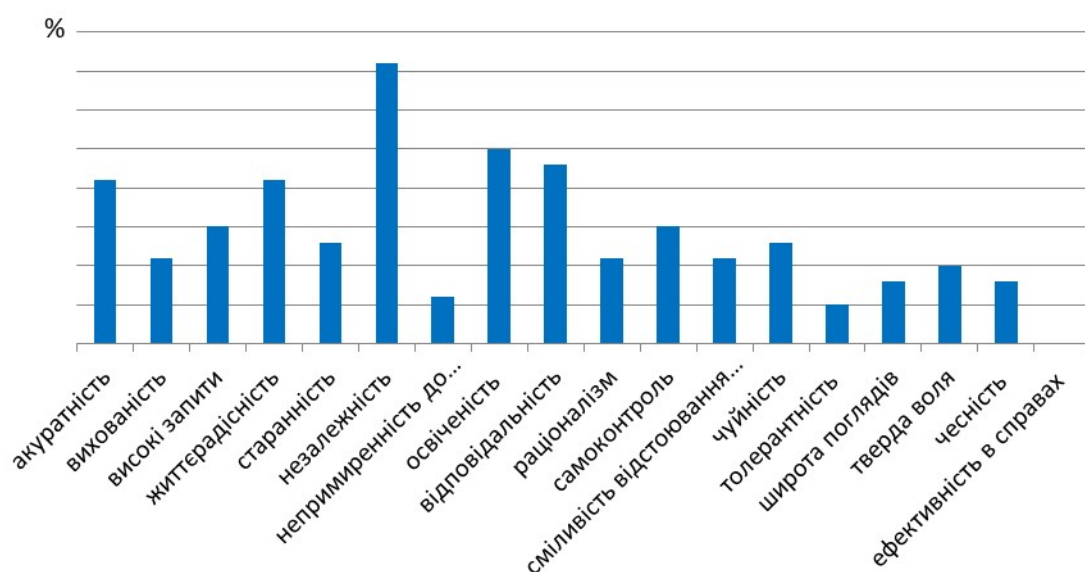

Рис.3.13 Ієрархічна структура перших трьох показників інструментальних цінностей підлітків групи №1, %

Аналіз даних рисунка 3.11 дає змогу зробити такі висновки, що для підлітків лідируючими інструментальними цінностями є «Незалежність», «Освіченість» та «Відповідальність». Підлітки сучасності вважають важливим у житті діяти самостійно та мати відчуття обов'язку і вміння тримати слово, також підлітки вважають освіченість ключовою цінністю. Це свідчить про те, що підлітки на даний час обирають більше самодостатність як спосіб для досягнення своїх цілей в житті.

Також лідируючим показником є освіченість та відповідальність, це свідчить про те що підлітки вважають важливим мати знання та мати відчуття обов'язку для досягнення цілей у житті. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки обрали як термальну цінність « Активне життя», а для досягнення цієї цінності вони обрали ціннісними засобами « Незалежність».

Ціннісні засоби « Освіченість» може бути пов'язано з досягненням термальної цінності « Життєва мудрість». Тобто підлітки пов'язують те, що широта їх знань є шляхом для кінцевої цілі « Життєва мудрість». Імовірно це пов'язано з тим, що на даний час в Україні все частіше при пошуку роботи потрібна вища освіта, тобто підлітки розуміють те, щоб мати гарну роботу повинна бути вища освіта.

Підлітки групи №1 також обрали ціннісні засіб « Відповідальність», це скоріш за все пов'язано з тим, що підлітки брали термальну цінність « Здоров'я». Це може бути обумовлене тим, що підлітки розуміють, що їх стан здоров'я залежить лише від них самих.

На рисунку 3.14 наведені результати ієрархічної структури інструментальних цінностей підлітків в обох групах

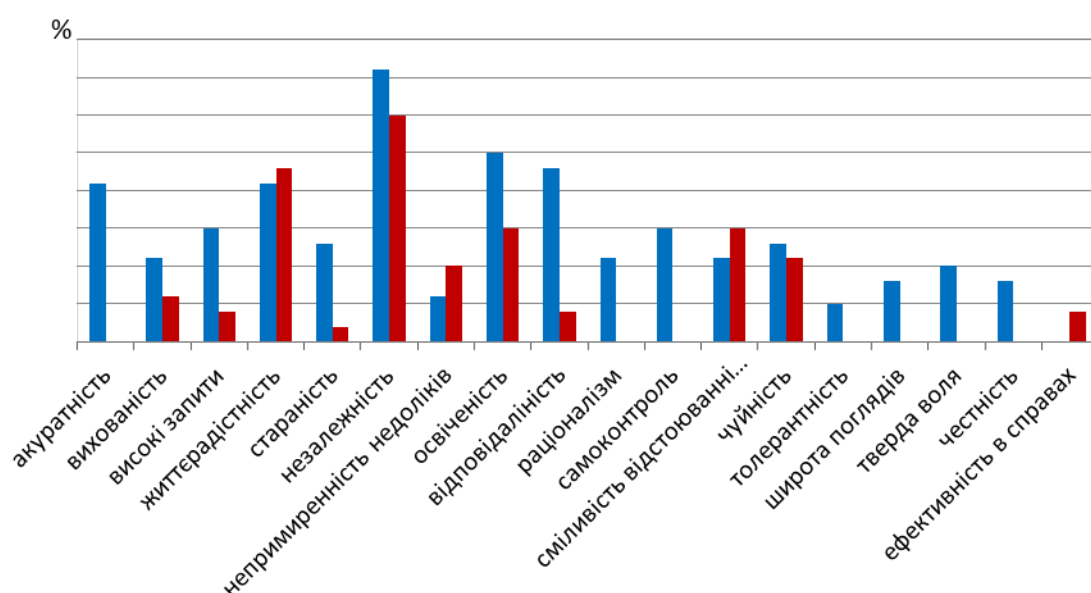

Рис. 3.14 Ієрархічна структура інструментальних цінностей підлітків в обох групах, %:

■ – група підлітків №1; ■ – група підлітків №2

Аналіз даних рисунку 3.14 дає можливість стверджувати, що підлітки мають як однакові лідируючі інструментальні так і протилежні інструментальні цінності. Так підлітки групи №2 мають лідируючим показником «Життєрадісність», а підлітки теперішнього часу мають лідируючими цінностями «Відповідальність». Це свідчить про те, що підлітки сучасного світу більше схиляють к тому, щоб досягти цілей треба більше бути відповідальним. Такий вибір інструментальної цінності може бути пов'язано з тим, що підлітки групи № можуть брати відповідальність за свої вчинки та вважають важливим чинником для досягнення цілей у житті.

Підлітки мають однакові показники, «Незалежність» та «Освіченість». Тобто підлітки однаково відають перевагу освіченості та незалежності, через ці інструментальні цінності підлітки вважають досягти своїх цілей у житті.

Таким чином вивчення структури ціннісних орієнтацій підлітків дозволив встановити такі факти:

По-перше, до «ядра» термінальних цінностей в групі № 2 відносяться «Матеріально забезпечене життя», «Здоров'я», «Наявність вірних друзів».

У «хвостову частину» увійшли «Свобода», «Розвиток», «Щастя інших». Усі інші цінності життя склали «структурний резерв».

Підлітки обрали засобами для досягнення цілей життя «Незалежність», «Життєрадісність» «Освіченість».

По-друге, для підлітків групи №2 «ядром» термінальних цінностей є «Активне діяльне життя», «Здоров'я» та «Життєва мудрість». До «хвостової частини» увійшли «Щастя інших», «Творчість». Усі інші цінності життя склали «структурний резерв».

Засобами обрали «Незалежність», «Освіченість», «Відповідальність».

3.3 Сформованість ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку

Ціннісні орієнтації відносяться до найважливіших компонентів структури особистості, за ступенем сформованості яких можна судити про рівень сформованості особистості. Формування ціннісних орієнтацій є невід'ємною частиною розвитку особистості людини.

На рисунка 3.15 представлені показники сформованості ціннісних орієнтацій підлітків групи №1

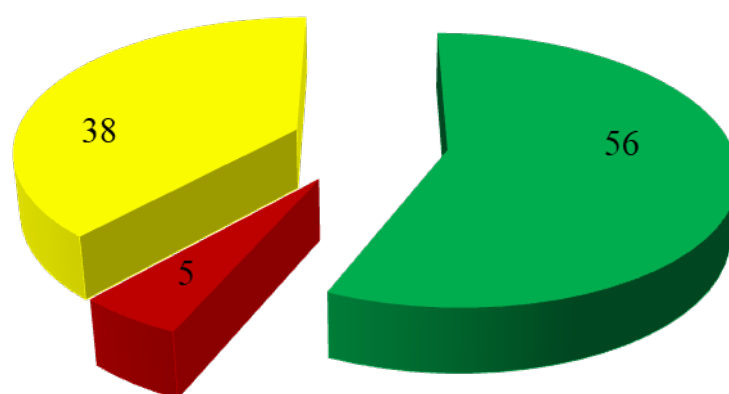

Рис. 3.15 Сформованість ціннісних орієнтацій підлітків групи №1, %:
■ – сформовані; ■ – несформовані; ■ – формуються

Аналіз даних рисунка 3.15 дає можливість констатувати, що підлітки сучасності мають сформовані ціннісні орієнтації (56% від загальної кількості підлітків). Тобто підлітки мають сформований механізм диференціації. Більшість підлітків можуть зробити ціннісний вибір.

Також є і підлітки які знаходяться на етапі формування ціннісних орієнтацій (38% від загальної кількості підлітків), тобто механізм диференціації знаходиться на початковій стадії формуванні. Та підлітки з несформованим механізмом диференціації, це скоріш пов'язано з тим, що підлітки ще знаходяться на етапі навчання та ще формують свій світогляд.

В таблиці 3.15 наведені результати порівняння сформованості ціннісних орієнтацій підлітків групи №1

Таблиця 3.11

Результати порівняння сформованості ціннісних орієнтацій підлітків групи №1, %

Стан	%	%	F	P
Формуються – сформовані	38	56	2.022	–
Формуються – несформовані	38	5	7.313	0.01
Несформовані – сформовані	5	56	6.864	0.01

Аналіз даних таблиці 3.11 дає змогу стверджувати, що підлітки сформували свої ціннісні орієнтації та також можна говорити про те, що підлітки знаходяться на стадії формування ціннісних орієнтацій (F = 2.02 зона невизначеності). Тобто підлітки групи №1, ще формують свої ціннісні орієнтації. Це може бути пов'язано з тим, що підлітки ще знаходяться на етапі навчання у школі та ще формують основні особистісні якості.

На рисунку 3.16 наведені результати порівняння сформованості ціннісних орієнтацій підлітків в обох групах

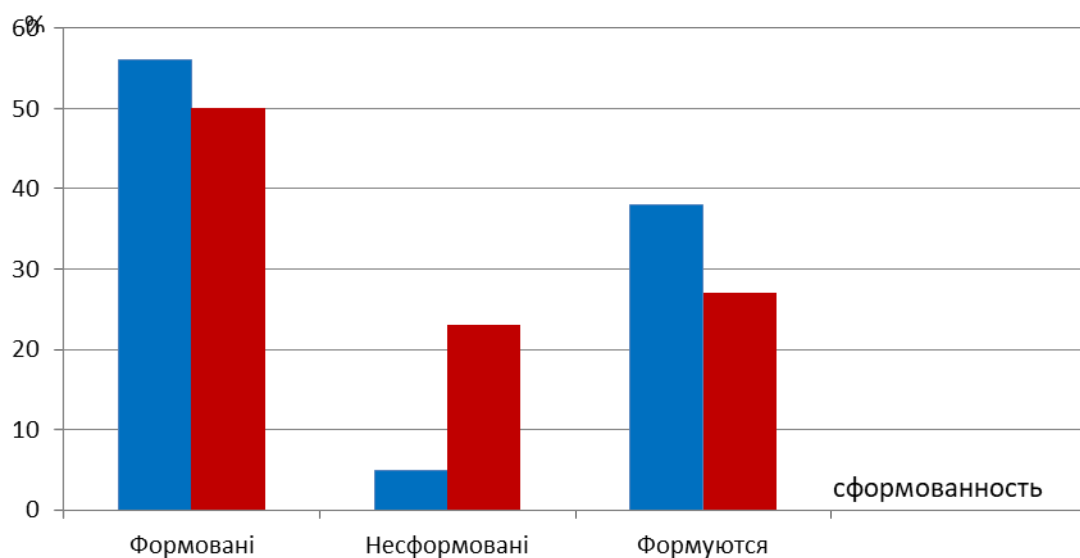

Рис 3.16 Виразність стану сформованості ціннісних орієнтацій підлітків в обох групах, %: ■ – група підлітків №1; ■ – група підлітків №2

Аналіз даних рисунка 3.16 дає можливість говорити про те, що яскраво виражена різниця між показником не сформованості ціннісних орієнтацій. Так підлітки групи №2 мають більшу виразність несформованості ціннісних

орієнтацій, також підлітки сучасності мають несформований показник, але він не такий виражений порівняно з групою підлітків №2.

Підлітки групи №1 та №2 мають однакову виразність показників сформованості ціннісних орієнтацій та виразність ціннісних орієнтацій які тільки формуються. Тобто у підлітків протягом часу не змінилась виразність сформованості ціннісних орієнтації підлітків в шкалі сформовані та формуються.

В таблиці 3.16 наведені результати порівняння сформованості ціннісних орієнтацій підлітків в обох групах

Таблиця 3.12

Результати порівняння сформованості ціннісних орієнтацій підлітків в обох групах, %

Стан	№1	№2	F	P
Сформовані – сформовані	56	50	0.732	–
Несформовані – несформовані	5	23	2.314	0.01
Формуються – формуються	23	27	1.369	–

Аналіз даних таблиці 3.12 дає зробити такі висновки, що підлітки двох груп мають або сформовані ціннісні орієнтації, або вони мали не стійку сформованість ціннісних орієнтацій.

Підлітки групи №1 та №2 мають виражену різницю між показниками не сформованості ціннісних орієнтацій ($F= 2.31$ при $p > 0,01$). Тобто підлітки групи №2 мали більшу виразність показника не сформованості ціннісних орієнтацій.

Підлітки групи №1 мають менший стан не сформованості ціннісних орієнтацій. Це може бути пов'язано з індивідуально-психологічними особливостями підлітків.

Таким чином вивчення стану сформованості ціннісних орієнтацій підлітків групи №1 та №2 дозволив встановити такі факти:

По–перше, дослідження Романової Ельвіри Миколаївни виявило, що підлітки групи №2 мають сформований стан ціннісних орієнтацій, але є підлітки які мають не стійкий стан сформованості.

По–друге, підлітки сучасного світу мають два стана або сформований або стан який ще знаходиться на етапі формування.

ВИСНОВКИ

1. Немає однозначного трактування поняття «ціннісні орієнтації». Під цим поняттям частіше за все розуміється, що ціннісні орієнтації – це елементи структури особистості, котрі є свідомим регулятором поведінки (соціальної) та регулятором ставленням до суспільства і самого себе.

Найбільш розкритими у проблемі ціннісних орієнтацій є, питання які розкривають особливості структури, розвиток та динаміку ціннісних орієнтації особистості, що відбулися протягом ХХ сторіччя; особливості прояву ціннісних орієнтації особистості дорослого та юнацького віку, вплив факторів на формування ціннісних орієнтації особистості

2. Динамічний розвиток суспільства протягом останніх десятиліть наклав відбиток на ціннісні орієнтації особистості підліткового віку.

Особистості підліткового віку в 20 роках ХХІ сторіччя сприймають своє життя менш емоційно насиченим ніж їх однолітки, які росли на початку ХХІ сторіччя. Ймовірно це пов'язано з тим, що змінилися форми комунікації від реальних до «віртуальних», тим, що підлітки продовж двох останніх років знаходяться на дистанційному навчанні, як наслідна епідемії у світі.

Їм характерно збільшення рівня задоволеності самореалізації, хоча, сьогоднішні учні ще знаходяться на етапі формування стійкого уявлення щодо своєї самореалізації. Разом з тим, їх однолітки з групи №2 взагалі були незадоволені самореалізацією. Ймовірно це обумовлене тим, що сучасні опитані мають більше простору для самореалізації та для формування бачення своєї самореалізації.

Відбулось збільшення готовності підлітків брати на себе обов'язок за своє життя та нести за нього відповідальність. Ймовірно це може бути пов'язано з тим, що сьогодні вони мають більше свободу дій та вибору.

Зміни відбулися у структурі ціннісних орієнтацій. Підлітки групи №1 в якості «ядра» термінальних цінностей обирають «Активне діяльне життя» та «Життєва мудрість», а засобом їх досяжності для них є «Відповідальність».

У однолітків з групи №2 на початку ХХІ ст. структура ціннісних орієнтацій була іншою, а саме, «ядро» термінальних цінностей: «Матеріально забезпечене життя», «Наявність вірних друзів» та інструментальної «Життєрадісність».

Найменш вагомими термінальними цінностями у підлітків №2 є «Продуктивне життя», «Розвиток», «Свобода» та інструментальними «Раціоналізація», «Самоконтроль», «Чесність», «Широта поглядів». Для сучасних підлітків найменш вагомим, як ціннісним засобом є «Ефективність в справах».

3. Зміни які відбулися в нашому суспільстві протягом першої чверті ХХІ ст. не торкнулися деяких сенсожиттєвих орієнтацій, а саме, рівня сформованості і стійкості цілей життя та локусу контролю-Я, які характеризуються нестійкістю свого прояву. Ймовірно, це пов'язано з тим, що вони знаходяться на стадії формування особистості.

Для них однаково важливим серед термінальних цінностей є цінність фізичного та психічного здоров'я. Здібність діяти самостійно та рішуче, маючи широкі знання та високу загальну культуру, з їх точки зору, є саме тими засобами, за допомогою котрих можливо досягти своєї мети. .

Найменш вагомими для підлітків є термінальні цінності, які сприяють розвитку інших людей та можливістю займатися творчістю. Ймовірно це обумовлено тим, що зміни, які відбулися протягом кінця ХХ і першої чверті ХХІ століть, більш орієнтують індивідуалістичну спрямованість особистості.

Подібною є і тенденція щодо рівня сформованості ціннісних орієнтацій, а саме, у них цей елемент ціннісне-смісловій сфери особистості є вже сформованим, або знаходиться на стадії формування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананьев, Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев.- Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. - 338 с.
2. Аристотель, Сочинения / Аристотель. — М.: Мысль, 1984. — Т. 4. —830 с.
3. Балакірева О. М. / Дослідження „Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної молоді України за роки незалежності” / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, В. А. Головенько – Україна, 2011 – 23с.
4. Божович, Л. И. Психологические закономерности формирования личности в онтогенезе / Вопросы психологии. - 1976. - № 6. - С. 45-54.
5. Бойков В. Э. Ценностные ориентации россиян как фактор интеграции и дезинтеграции общества / В. Э. Бойков, / Социология власти. 2009. № 7. С. 29–4.
6. Большой энциклопедический словарь. – М., 1998. – С.839.
7. Борзиева, З. М. Ценностные ориентации современной молодежи [Электронный ресурс] / З. М. Борзиева / Молодой ученый. – Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/238/55006/>. – 2018. – № 52 (238). –С. 247-248.
- 8.Диоген Лаертский, О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Ларертский Диоген. – М.: Мысль, 1986.–571 с.
9. Формирование личности старшеклассника / Под ред. И.В. Дубровиной. С. 63.
10. Дослідження інституту психології ім. Г. С. Костюка. Звіт „Психилого педагогічні засади гуманізації впливу інформаційного простору на підлітків та молодь”, 1996, 1998.
- 11 Здравомыслов, А. Г. Потребности Интересы. Ценности / А. Г. Здравомыслов. – М.: Политиздат, 1986. – 223 с.
12. Кириленко, Г. Г. Мировоззрение и формирование ценностных ориентаций личности / Г. Г. Кириленко. – М.: Знание, 1983. - 40 с.

13. Кирьякова А. В. Аксиологическая концепция ориентации личности в мире образования // Вестник ОГУ. - 1999. - № 1.- С. 13-19
14. Климов Е. А. Человек как субъект труда и проблемы психологии // Вопр. психол. - 1984. - № 4. - С.5-14.
15. Климов Е. А. Как выбирать профессию. - М., 1984. - 159 с.
16. Крошкина, М. С./ Ценностные ориентации студентов в условиях социокультурных изменений Российского общества [Электронный ресурс]/ М. С. Крошкина, – Режим доступа: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/spp/2019/11/sociology/kroshkina.pdf.- Москва: Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, 2017.
17. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентаций.- М.,1992.-17с
18. Майорова Е. Ф. Развитие ценностных ориентаций в процессе самореализации личности // Динамика ценностных ориентаций в системе социалистического образа жизни. - Л.: ЛГПИ, 1980. -140 с.
19. Мальцев, В.С. Ценности и ценностные ориентации личности / В.С. Мальцев. - М.: Лаборатория Книги, 2012. - 123 с.
20. Мясищев В. Н. Личность и неврозы / В. Н. Мясищев. - Л.: ЛГПИ, 1960. - 428 с.
21. Мини Г., Чечетина И. Молодежь в зеркале социологии – Рига: „ЛИЕСМА”, 1980.
22. Непомнящая Н. И. Психодиагностика личности: теория и практика / Н. И. Непомнящая. - М.: Владос, 2001. - 256 с.
23. Панфилов О. М. Система ценностей и структура личности. Дисс... канд. филос. наук / О. М. Панфилов. - Л., 1979. - 176 с.
24. Подвиг С. П. Изучение ценностных ориентаций молодёжи как важный фактор совершенствования идейно-воспитательной работы // В сб.: Вопросы идейно-политического воспитания молодёжи в условиях развитого социализма. - М.: ВКШ, 1981. - С. 22-38.

25. Рассел Б. История западной философии: В 2 т. – М.: Миф, 1993. – Т 1.-509 с.
26. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. - М: Изд-во Акад. наук СССР, 1957. -328 с.
27. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности /Под ред. В.А.Ядова. Л., 1979.].
28. Сенин И.Г. Опросник терминальных ценностей. Ярославль, 1991
29. Сіпакова О. А. Ціннісні орієнтації студентської молоді [Електронний ресурс] / О. А. Сіпакова – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/229858178.pdf>. – Київ: Київського національного університету імені Тараса Шевченка Інститут післядипломної освіти, 2014.
30. Слостенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию / В. А. Слостенин. - М.: Академия, 2003. - 192 с.
31. Сокуринська, Л. Г. Шкільна молодь Українського пограниччя: перспективи та ризики реалізації життєвих стратегії / Л. Г. Сокуринська, С. А. Андріївна. // Вісн. Харків нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. Соціологія. – 2017.- Вип.38.
32. Современная западная философия: Словарь. / Сост. В. С. Малахов, В. П. Филатов. — М.: Политиздат, 1991. —414 с
- 33 Сурина И. А. Ценностные ориентации как предмет социологического исследования / И. А. Сурина.- М.: Голос, 1996. - 130 с.
34. Файзуллин Ф. С. Гносеологический анализ ценностей и ценностных ориентаций. / Ф. С. Файзуллин, У. С. Вильданов, Х. С. Вильданов. - М.: Наука, 2008. - 291 с.
35. Филлипов Ф. Р. От поколения к поколению: социальная подвижность – М.: Мысль, 1989.
- 36.Цінності Української молоді / В. Шелепа, Г. Подалка, І. Мостова, Н. Дмитрук та ін. – Київ:2016.– 31с.

37. Ядов В. А. Междисциплинарный подход к изучению соотношения между ценностными ориентациями и наблюдаемым поведением: докл. на VII Междунар. конф. в г. Варна «Личность и ее ценностные ориентации» // Информационный бюллетень. – 1970

38. Яницкий М.С. / Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. С. Яницкий. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2000. – 204с

39. Sakirpaloglu P. Psychologichodnot. Pfehledprohumanitni obory. - Olomouc: Votobia, 2004. - 427 с.

40. Demography Report, 2010: Commission Staff Working Document. – Brussels: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities European Commission, 2010. – P.67. Дані Державної служби статистики України.

ДОДАДКИ

Додаток А

МЕТОДИКИ

Методика сенсожиттєвих орієнтацій (Д. О. Леонтєва)

Інструкція: Вам будуть запропоновані пари протилежних тверджень. Ваше завдання - вибрати одне з двох тверджень, яке, на вашу думку, більше відповідає дійсності, і відзначити одну з цифр 1,2,3, залежно від того, наскільки ви впевнені у виборі (або 0, якщо обидва твердження, на ваш погляд, однаково вірні).

Зазвичай мені дуже нудно.	3210123	Зазвичай я сповнений енергії.
Життя здається мені завжди хвилюючим і захоплюючим.	3210123	Життя здається мені абсолютно спокійним і рутинним.
У житті я не маю певних цілей та намірів.	3210123	У житті я маю дуже ясні цілі та наміри.
Моє життя видається мені вкрай безглуздим і безцільним.	3210123	Моє життя представляється мені цілком осмисленим і цілеспрямованим
Щодня здається мені завжди новим та несхожим на інші.	3210123	Щодня здається мені схожим на всі інші.
Коли я піду на пенсію, займуся цікавими речами, якими завжди мріяв зайнятися.	3210123	Коли я піду на пенсію, я намагатимусь не обтяжувати себе жодними турботами.
Моє життя склалося саме так, як я мріяв.	3210123	Моє життя склалося зовсім не так, як я мріяв.
Я не досяг успіхів у здійсненні своїх життєвих планів.	3210123	Я здійснив багато чого з того, що було заплановано мною.
Моє життя порожнє і нецікаве.	3210123	Моє життя наповнене цікавими справами.
Якби мені довелося підбивати сьогодні підсумок мого життя, то я б сказав, що воно було цілком осмисленим.	3210123	Якби мені довелося підбивати сьогодні підсумок мого життя, то я б сказав, що вона не мала сенсу.
Якби я міг вибирати, то я побудував би своє життя зовсім інакше.	3210123	Якби я міг вибирати, то прожив би життя ще раз так само, як живу зараз.
Коли я дивлюся на навколишній світ, він часто приводить мене в розгубленість і занепокоєння.	3210123	Коли я дивлюся на навколишній світ, він зовсім не викликає у мене занепокоєння і розгубленості.
Я людина дуже обов'язкова.	3210123	Я людина зовсім не обов'язкова.

Я вважаю, що людина має можливість здійснити свій життєвий вибір за власним бажанням.	3210123	Я вважаю, що людина позбавлена можливості вибирати через вплив природних здібностей та обставин
Я напевно можу назвати себе цілеспрямованою людиною.	3210123	Я не можу назвати себе цілеспрямованою людиною.
У житті я ще не знайшов свого покликання та ясних цілей.	3210123	У житті я знайшов своє покликання та цілі.
Мої життєві погляди ще не визначились.	3210123	Мої життєві погляди цілком визначились.
Я вважаю, що мені вдалося знайти покликання та цікаві цілі в житті.	3210123	Я навряд чи здатний знайти покликання та цікаві цілі в житті.
Моє життя в моїх руках, і я сам керую нею.	3210123	Моє життя не підвладне мені і вона управляється зовнішніми подіями.
Мої повсякденні справи приносять мені задоволення та задоволення.	3210123	Мої повсякденні справи приносять мені суцільні неприємності та переживання.

Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокича)

Інструкція: «Вам пропонуються два списки з 18 цінностей. Ваше завдання - оцінити їх по порядку значущості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті. Тобто найважливішому Ви надаєте номер 1 і т.д., так що під вісімнадцятим номером буде йти цінність найменш значуща для вас. Робіть не поспішаючи, вдумливо. Якщо у процесі роботи Ви зміните свою думку, можете виправити свої відповіді. Кінцевий результат має відображати Вашу дійсну позицію».

Тестовий матеріал:

Список А (термінальні цінності):

1. активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя);
2. життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
3. здоров'я (фізичне і психічне);
4. цікава робота;
5. краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);
6. любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
7. матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
8. наявність хороших і вірних друзів;
9. суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
10. пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток);
11. продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);

12. розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
13. розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)
14. свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)
15. щасливе сімейне життя
16. щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)
17. творчість (можливість творчої діяльності)
18. впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

1. акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
2. вихованість (гарні манери);
3. високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
4. життєрадісність (почуття гумору);
5. старанність (дисциплінованість);
6. незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
7. непримиренність до недоліків у собі та інших;
8. освіченість (широта знань, висока загальна культура);
9. відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово);
10. раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
11. самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
12. сміливість у отстаиванні своєї думки, поглядів;
13. тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)
14. терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)
15. широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)
16. чесність (правдивість, щирість)
17. ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)
18. чуйність (дбайливість)

Методика визначення сформованості ціннісних орієнтацій

(Б. С. Круглова)

Інструкція 1: "Нижче наводиться список основних цілей, яких люди прагнуть досягти у своєму житті. Вкажіть, які з них є для Вас цінними, значущими, проставивши у кожного пункту бали від 1 до 5 (найбільш значущий – 5)"

Інструкція 2: "Нижче наводиться список основних якостей особистості людини. Вкажіть, які з них є для Вас потрібними, цінними, значущими, проставивши у кожного пункту бали від 1 до 5 (найбільш значущі – 5)".

БЛАНК 1. (Т – цінності)

Зміст цілей (цінностей) життя	Бал от 1 до 5
Самостійність як незалежність у судженнях та оцінках	

Впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	
Матеріальна забезпеченість (відсутність матеріальних труднощів у житті)	
Здоров'я (фізичне та психічне)	
Задоволення (життя, повне задоволень, розваг, приємного проведення часу)	
Цікава робота	
Любов (духовна та фізична близькість з коханою людиною)	
Свобода як незалежність у вчинках та діях	
Краса (переживання прекрасного в природі та мистецтві)	
Хороші та вірні друзі	
Пізнання (можливе розширення своєї освіти, кругозору, інтелектуальний розвиток)	
Щасливе сімейне життя	
Творчість (можливість творчої діяльності)	
Суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів)	
Активне, діяльне життя	
Рівність (братство, рівні можливості для всіх)	

БЛАНК 2. (І-цінності)

Якості особистості (як цінності)	Бал от 1 до 5
Високі запити (високі вимоги)	
Чуйність (дбайливість)	
Вихованість (хороші манери, ввічливість)	
Життєрадісність (почуття гумору)	
Ефективність у справах (працелюбність, ефективність у роботі)	
Сміливість у відстоюванні свого погляду, думки	
Виконавчість (дисциплінованість)	
Нетерпимість до недоліків у собі та інших	
Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші уподобання, звички)	
Чесність (правдивість, щирість)	
Освіта (широта знань, висока загальна культура)	
Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	
Терпимість (до поглядів та думок інших людей, уміння прощати іншим їхні помилки, помилки)	
Тверда воля (уміння наполягти своєму, не відступати перед труднощами)	
Раціоналізм (уміння здорово і логічно мислити, приймати обдумані рішення)	
Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово)	